

ANALİZ

EYLÜL 2014 SAYI: 109

ERDOĞAN SİYASETİ VE KURUCU CUMHURBAŞKANLIĞI MİSYONU

NEBİ MİŞ · ALİ ASLAN

SETA

ERDOĞAN SİYASETİ VE KURUCU CUMHURBAŞKANLIĞI MİSYONU

NEBİ MİŞ • ALİ ASLAN

Katkıda Bulunanlar

MURAT YEŞİLTAŞ, ABDULLAH EREN, ALİ RIZA TEZCAN, FATİMA EBUSHANAP,
HAZAL DURAN, NURBANU DURSUN

COPYRIGHT © 2014

Bu yayının tüm hakları SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama, vd.) yollarla basımı, yayını, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

Tasarım: : M. Fuat Er
Uygulama : Ahmet Özil
Baskı : Turkuvaz Matbaacılık Yayıncılık A.Ş., İstanbul

SETA | SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI

Nenehatun Caddesi No: 66 GOP Çankaya 06700 Ankara TÜRKİYE
Tel:+90 312.551 21 00 | Faks :+90 312.551 21 90
www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | İstanbul

Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı No: 41-43
Eyüp İstanbul TÜRKİYE
Tel: +90 212 395 11 00 | Faks: +90 212 395 11 11

SETA | Washington D.C. Office

1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite 1106
Washington, D.C., 20036 USA
Tel: 202-223-9885 | Faks: 202-223-6099
www.setadc.org | info@setadc.org | @setadc

SETA | Kahire

21 Fahmi Street Bab al Luq Abdeen Flat No 19 Cairo MISIR
Tel: 00202 279 56866 | 00202 279 56985 | @setakahire

İÇİNDEKİLER

ÖZET	7
GİRİŞ	8
ERDOĞAN SİYASETİ VE TÜRKİYE'NİN RESTORASYONU	9
ULUSLARARASI SİYASETTE ERDOĞAN ETKİSİ	14
SİYASİ BİR HAREKETİN LİDERİ OLARAK CUMHURBAŞKANLIĞI ADAYLIĞI	16
ERDOĞAN'IN KURUCU CUMHURBAŞKANLIĞI	22
CUMHURBAŞKANI ERDOĞAN DÖNEMİNDE "YENİ TÜRKİYE"	26
SONUÇ	31

YAZAR HAKKINDA

Nebi Miş

Lisans (2003) ve yüksek lisans (2005) eğitimini Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünde tamamlayan Nebi Miş, doktorasını ise (2012) Sakarya Üniversitesi'nde "Türkiye'de Güvenikleştirme Siyaseti 1923-2003" başlıklı teziyle tamamladı. Doktora eğitimi sürecinde bir yıl süre ile Belçika Katholieke Universiteit Leuven'de araştırmacı olarak bulundu. Türkiye'de güvenlik siyaseti, demokratikleşme, İslamcılık, Ortadoğu'da demokratikleşme ve Suriye üzerine çalışmakta ve Sakarya Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümünde dersler vermektedir. Ayrıca SETA İstanbul'da Siyaset Araştırmalarının direktörlüğünü sürdürmektedir.

Ali ASLAN

Amerika Birleşik Devletleri'nde University of Delaware'de Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler okudu. 2012 yılında "Performing Turkey: Continuity and Change in Turkish Statecraft, 1990-2012" başlıklı teziyle aynı üniversiteden doktora derecesi aldı. SETA İstanbul'da Siyaset Araştırmaları alanında araştırmacı olarak çalışmaktadır. Çalışma alanları arasında siyaset teorisi, uluslararası ilişkiler teorisi ve uluslararası tarih yer almaktadır.

ÖZET

1990'lı yıllar Batı-merkezli dünyanın çöküşü, modern liberal siyasetin krizi ve 1945 sonrası dönemin siyasetine rengini veren kapitalizm-komünizm çatışmasının sona ermesini kapsayan büyük kırılmalara sebep oldu. Modern Türkiye'ye zemin teşkil eden bu yapılardaki sarsıntılar, ülkenin yapısal sorunlarıyla da birleşerek Türkiye siyaset alanında derin bir krize neden oldu. Bu çapta yapısal kırılmaların yaşandığı geçiş dönemleri, reformist siyasi aktörlerin doğuşuna uygun bir zemin hazırladı.

Recep Tayyip Erdoğan bu siyasi ortamda reformist bir siyasi aktör olarak ortaya çıktı ve zaman içerisinde gerçekleştirdiği atılımlarla Türkiye siyasi tarihinin en önemli aktörlerinden birisi haline geldi. Erdoğan'ı bu kadar önemli kılan husus, büyük bir siyasi krizle karşı karşıya kalan Türkiye siyasetinin restorasyonunu gerçekleştirmiş olmasıdır. Bu durum, Türkiye'de Erdoğan'ın siyasi fonksiyonunun tam olarak "düzen kurucu" bir rol oynamak olduğunu göstermektedir.

Erdoğan'ın liderlik ettiği restorasyon süreci bir taraftan geçmişi temsil eden vesayet ile mücadele, diğer taraftan da yeni yapıların inşa edilmesi şeklinde cereyan etti. Bu mücadele sonucunda Erdoğan, çevreyi merkeze taşıyarak devlet-millet buluşmasını gerçekleştirdi, ülkenin siyasi sisteminin demokratikleşmesini sağladı. Aynı şekilde, ekonomi alanındaki atılımlar neticesinde ülkenin ekonomik kalkınmasını hayata geçirdi. Uluslararası alanda da Türkiye'yi aktif bir ülkeye dönüştürerek merkezi bir konuma taşıdı.

Erdoğan'ın "kurucu" cumhurbaşkanlığı, yeni yapıların inşasının daha da ileri bir boyuta taşınacağı bir dönem olacaktır. "Yeni Türkiye" olarak adlandırılan bu projenin merkezinde bağımsızlık, demokrasi ve kalkınma hedefleri bulunmaktadır. Bu hedefler, yerel değerler temelinde kapsayıcı bir milletin inşa edilmesi, bu milleti taşıyabilecek yeni bir siyasi birimin ortaya konması ve bu iki hedefin yansıması olan demokratik-çoğulcu bir uluslararası toplumun yaratılması ile ete kemiğe bürünecektir.

**Erdoğan'ın
"kurucu"
cumhurbaşkanlığı,
yeni yapıların
inşasının daha da
ileri bir boyuta
taşınacağı bir
dönem olacaktır.
"Yeni Türkiye"
olarak adlandırılan
bu projenin
merkezinde
bağımsızlık,
demokrasi ve
kalkınma hedefleri
bulunmaktadır.**

GİRİŞ

Soğuk Savaş'ın sona ermesi, Türkiye siyasi hayatında uzunca bir süredir belirleyici konumda olan yapıları sarstı. Eski aktörler ve yapılar bu dönemde meşruiyetlerini kaybedip marjinalleşme sürecine girdiler. Dolayısıyla siyasi alanda büyük bir anlam ve iktidar boşluğu ortaya çıktı. Bu durum, Türkiye'nin kapsamlı bir geçiş ve restorasyon sürecine olan ihtiyacını daha fazla hissettirdi. Bu süreçte siyasi-toplumsal alandaki birçok olgunun yeniden tanımlanması ve aynı zamanda da yeni olguların siyaset alanına taşınması zorunlu hale geldi. Bu ihtiyaç, yeni siyasi söylemlerin ve bu söylemi fiiliyata dökülecek siyasi aktörlerin arzı endam etmesini mümkün kılan yapısal şartlar sunmaktaydı. Recep Tayyip Erdoğan'ın kilit bir siyasi aktör olarak ortaya çıkışı ve yükselişi bu siyasi ortamda gerçekleşti.

Erdoğan'ın siyaseti ancak Türkiye siyasetinde yaşanan bu olağanüstü yapısal değişim ve dönüşüme referansla anlaşılabilir. Bu süreç bir taraftan yeni siyasi figürlerin ortaya çıkışını mümkün kılarlarken, diğer taraftan da bu siyasi aktörlere normal zamanlarda rastlanmayan görev ve sorumluluklar yüklemektedir. Bu süreçte Erdoğan'ın liderliğinde AK Parti, tarih-dışı kalmalarına rağmen değişime direnen geleneksel aktör ve yapıları dağıtmak, aynı

zamanda da yeni yapıların inşası ve sistemin bir bütün olarak restorasyonunu gerçekleştirmek zorundaydı. Bunu yerine getirdiği oranda bir siyasi aktör olarak ayakta kalabilir, ayakta kaldığı sürece de önemli bir iktidar odağı haline gelebilirdi. Daha somut bir şekilde ifade edecek olursak, Soğuk Savaş sonrası dönemde küresel ve bölgesel düzlemlerde gerçekleşen yapısal kayma ve değişimleri de dikkate aldığımızda, Erdoğan yerel olanı ön plana çıkaran bir siyasi söylem ile reformist bir siyaset tarzını birleştirip pratiğe dökmek zorundaydı. Bu iki boyut Erdoğan'ın kurucu siyasetinin genel hatlarını önemli ölçüde çizdi.

Türkiye siyasi hayatında, siyasi statü olarak cumhurbaşkanlığı gibi en üst konuma seçilen Erdoğan'ın geçtiğimiz on yıla dair kalıcılığı tartışma götürmeyecek ölçüde bir siyasi mirasa kaynaklık etmiş olması cumhurbaşkanlığını daha da önemli hale getirmektedir. Elinizdeki analizde öncelikle Erdoğan'ın söz konusu siyasi mirasını nasıl oluşturduğu, İstanbul büyükşehir belediye başkanlığından cumhurbaşkanlığına uzanan siyasi kariyerine odaklanarak tarihsel bağlamına oturtulmaktadır. Bununla birlikte, Türkiye siyasi hayatında karşılaşılan cumhurbaşkanlığı tipolojileri tespit edilerek, Erdoğan'ın nasıl bir cumhurbaşkanı olacağı sorusu ve cumhurbaşkanlığının genel hatlarını çizecek olan "yeni Türkiye" projesi ele alınmaktadır.

Analiz şu adımları takip etmektedir. Öncelikle, Türkiye'de Erdoğan'ın siyaseti ve gerçekleştirdiği kapsamlı restorasyonunun unsurları incelenerek analiz edilmektedir. Ardından, Erdoğan'ın cumhurbaşkanlığı adaylığı ve seçimlerde izlediği strateji üzerinde durulmaktadır. Daha sonra, Türkiye siyasetinde karşılaşılan cumhurbaşkanı tipolojileri belirlenerek, Erdoğan'ın nasıl bir cumhurbaşkanı olacağına dair tespitlerde bulunmaktadır. En son olarak, Erdoğan'ın cumhurbaşkanlığının genel hatlarını çizecek olan "yeni Türkiye" projesi incelenerek, bu projenin hayata geçirilmesinde karşılaşılabilecek muhtemel sorunlar ortaya konmaktadır.

ERDOĞAN SİYASETİ VE TÜRKİYE’NİN RESTORASYONU

Recep Tayyip Erdoğan’ın 12 yıllık siyasi iktidar tecrübesinde Türkiye’de öncülük ettiği değişim paradigmasının etkisi, daha önceki siyasi liderlerle karşılaştırıldığında oldukça önemlidir. Erdoğan ülke siyasetindeki kronik sorunlara yapısal çözümler üretmekle kalmadı, aynı zamanda Türkiye’nin uluslararası görünürliğünde radikal bir değişiminin öncülüğünü yaptı. Türkiye’nin ekonomik büyümesine yönelik uygulamaya geçirdiği politikalar ülkesinin uluslararası platformlarda “sayılan” bir aktör olarak yer almasını sağladı. Enerjisini ülkenin demokratik konsolidasyonu ve iç düzenin yeniden inşa edilmesi için harcayan Erdoğan, sivil-asker ilişkilerinden Kürt meselesine ve din-devlet ilişkilerine erken cumhuriyet döneminin bakiyesi bir dizi meydan okumayla yüzleşerek Türkiye’nin iki yüzyıllık “restorasyon” tarihinin son on yıllık döneminin şekillenmesinde önemli bir rol oynadı. Erdoğan’ın siyasal fonksiyonu iç politika ve uluslararası siyasetteki karşılığına bakılarak anlaşılabilir.

Belediye Başkanlığı Dönemi Siyaseti

Erdoğan’ı Türkiye siyasetinde başarılı ve kalıcı olmasını sağlayan önemli unsurlardan biri İstanbul büyükşehir belediye başkanlığı döneminde üretmiş olduğu siyaset tarzı ve mirasıdır. Yine belediye başkanlığı dönemi Erdoğan siyasetinin dinamiklerinin oluşma evresi ve liderlik inşasının da çerçevesinin olduğu dönemdir. Bu anlamda Erdoğan’ın belediye başkanlığı üzerinden Türkiye siyasetindeki yeri iki önemli noktaya bakılarak daha iyi anlaşılır. Bunlardan ilki Erdoğan’ın seçim kampanyası döneminde kullandığı “siyasal iletişim tarzı”, ikincisi ise belediye başkanlığı döneminde uygulamış olduğu “yönetim anlayışı ve proje belediyeciliği”dir.

Belediye seçimlerinden önce Refah Partisi İstanbul il başkanlığı görevini yürüten Erdoğan, parti teşkilatı içinde oldukça güçlü bir konuma

sahip olmasına rağmen, etki alanı ve bilinirliği parti çevresiyle sınırlıydı. Ancak 1994 yerel seçimlerinde geçerli oyların yüzde 25,2’sini alarak İstanbul Büyükşehir Belediyesi Başkanı seçilmesiyle birlikte Erdoğan, siyaset sahnesinin en çok tanınan, en çok tartışılan ve en etkin aktörlerinden biri haline gelecektir.¹

Bu başarının en temel etkenlerinden birisi Erdoğan’ın daha önce hiçbir partinin güçlü bir şekilde nüfuz edemediği orta-alt gelir seviyesindeki yeni kentlilerle iletişime geçmesidir. Erdoğan bu yeni kentli, düşük gelirli sınıf başta olmak üzere toplumun çeşitli kesimleriyle yüz yüze iletişime geçerek daha önce denenmemiş bir seçim stratejisi uyguladı. Seçmenle yüz yüze iletişim kurma stratejisine dayanan seçim çalışmalarında, insanların kapılarına kadar giderek onlarla iletişim kuran, projelerini anlatan, hizmet vadeden Erdoğan, diğer rakiplerinden kolaylıkla sıyrıldı. Ayrıca, toplumun göz ardı edilen kesimleriyle diyalog kurarak, sadece oy potansiyeli olan bölgelere gitmek yerine, kendi dünya görüşüne uzak olan kesimlere de görüşlerini ulaştırma gayreti içinde oldu.

Erdoğan’ın başarısının en temel etkeni daha önce hiçbir partinin güçlü bir şekilde nüfuz edemediği orta-alt gelir seviyesindeki yeni kentlilerle iletişime geçmesidir.

Yine bu yeni iletişim stratejisinde partili kadınlar seçim sürecine yoğun bir şekilde dâhil edilerek, kampanyanın önemli bir ayağının kadınlar üzerinden yürütülmesi sağlandı. Bu durum başlı başına Türkiye siyasetinde kadının rolünün genişlemesi açısından önemli bir uygulamadır.²

1. Nebi Miş ve Abdullah Eren, “Siyasal Partilerin Yerel Vizyonu: İstanbul Seçimleri”, *SETA Analiz*, no. 91 (Mart 2014), s. 16-20.

2. Hüseyin Besli ve Ömer Özbay, *Bir Liderin Doğulu Recep Tayyip Erdoğan*, (Yeni Türkiye Yayınları, İstanbul: 2014), s. 64.

Böylelikle kadınlar ilk kez siyasetin mutfağında, örgütlenerik faaliyet göstermişler, ülkenin sorunlarını tartışırken kendi haklarını korumak, toplumdaki yerlerini tartışmak için kendilerine siyasi alan açma fırsatı bulmuşlardır.³ Erdoğan kendi siyasal iletişim yöntemini, 1989 yerel seçimlerinde Beyoğlu bölgesinde yaptıkları çalışmalara dayandırmaktadır: “...ilk yenilik, bizim partimizde kadınların ilk defa Beyoğlu seçimlerinde aktif siyasetin içinde yer almalarıydı. O çok anlamlıydı ve bizimle beraber çok ciddi bir çalışma yaptılar... Beyoğlu'nun İstiklal Caddesi'ndeki tüm meyhanelerine varıncaya kadar girdik dolaştık.”⁴

Erdoğan'ın 28 Şubat sürecinde deneyimlediği siyasal pozisyon, sonradan kendi partisine ve değerlerine yönelik, 27 Nisan e-muhtırasında olduğu gibi, meydan okumalarda ve dayatmalarda isabetli kararlar almasını sağlayacaktır.

Erdoğan'ın belediye başkanlığı döneminde uygulamış olduğu “yönetim anlayışı ve proje belediyeçiliği”, “Milli Görüş belediyeçiliği”nin markalaşmasını da sağlayacaktır. Göreve geldiğinde sorunlarla dolu bir metropolle karşılaşan Erdoğan, başta sorunların tespitini, çözüm önerilerini ve projelerini halka açıklar. Ardından sorunları çözme konusunda son derece kararlı olduğunu dile getirdiği şu cümleler, aslında ileride siyasi hayatında uygulayacağı yönetim anlayışının da ipuçlarını verir: “Gemiyi el ele vererek selamete çıkartmalıyız. Bizim kazanmamızın esprisi, kibirlenmeden, böbürlenmeden, ayaklarımızın üstüne basarak makama gel-

memizdir. Ateşten bir gömlek giydim. Emanet aldığım 10 milyonun oyu var. Sahip çıkmazsam tarih benden davacı olur.”⁵

Erdoğan İstanbul'un sorunlarını kendi başına çözmesinin mümkün olmadığını farkında olduğu için proje belediyeçiliğinin esaslarından olan “istişare mekanizmasını” devreye sokarak uzmanlardan oluşan ve sonraki siyasi hayatında da birçoğu ile siyaset yapacağı “danışmanlar kadrosu” kurar. Ayrıca altyapı ve ulaşım gibi uzmanlık gerektiren konularda akademisyenlerden yardım alır. Hem büyükşehir belediyesinde hem de ilçe belediyelerinde çalışanların şehir planlamacılığı, bölge planlama, altyapı mühendisliği, yerel yönetim tarihi, estetik, sanat tarihi ve çevre koruma alanında dersler almasını sağlar. Belediyenin tek başına karar alıp, toplumun verilen hizmetlerden razı olmasının beklendiği, tek sesli, yukarıdan aşağıya doğru işleyen bir yönetim anlayışını terk edip, toplumun taleplerini yerine getirmekle yükümlü olduğu, çok sesli bir belediyeçilik anlayışını kurmaya çalışır.⁶ Bu doğrultuda vatandaşların belediyeden yeni hizmetler talep edebileceği ya da yapılan hizmetlerin geliştirilmesi konusunda fikir beyan edebileceği “Beyaz Masa” danışma hattını devreye sokar. Böylece yöneten ile yönetilenin diyalog içinde olduğu belediyeçilik anlayışının temelleri atılır. İstanbul'un çeşitli ilçelerinde her hafta düzenli olarak anketler düzenlenir ve halkın sorunları takip edilip çözüme kavuşması sağlanır.

Kurucu Liderlik ve AK Parti

Erdoğan'ın belediye başkanlığı öncesinde başlayan ve başkanlık döneminde yoğunlaşarak devam eden daha çok “irtica” temalı kampanyalara karşı yürüttüğü mücadelenin siyasal sonucu AK Parti'nin kurulmasıdır. Çünkü Erdoğan'a göre, için-

3. Metin Heper ve Şule Toktaş; “Islam, Modernity, and Democracy in Contemporary Turkey: The Case of Recep Tayyip Erdoğan”, *The Muslim World*, c. 93, no. 2 (Nisan 2003), s. 157-185.

4. Özköylü G., “Kasım paşalı Tayyip, Nasıl Tayyip Erdoğan Oldu”, *Hürriyet*, 27 Şubat 2009.

5. Ruşen Çakır ve Fehmi Çalmuk, *1980 Sonrası İslami Hareket: Recep Tayyip Erdoğan, Bir Dönüşümün Öyküsü*, (Metis, İstanbul: 2001), s. 63.

6. Metin Heper, Şule Toktaş; “Islam, Modernity, and Democracy in Contemporary Turkey: The Case of Recep Tayyip Erdoğan”, *The Muslim World*, c. 93, no. 2 (Nisan 2003), s. 157-185.

den geldiği toplumsal ve siyasal harekete yönelik “topyekûn” yürütülen “İkinci Kurtuluş Savaşı”na⁷ karşı ancak yeni bir siyasal yapı, yöntem ve anlayışla karşılık verilebilirdi. Dolayısıyla da Refah Partisi (RP) yönetici kadrosununun 28 Şubat post-modern askeri darbesi karşısında izlemiş olduğu siyaset tarzını “naif” bulmakta, bu anlamda RP üst yönetiminden alamadığı desteği, bir parti lideri gibi Anadolu’yu dolaşarak sağlamaya çalışmaktaydı. Bu toplantıların Siirt ayağında okuduğu bir şiir yüzünden hapis cezasına çarptırılması ise, onun “mücadeleci” karakterini daha çok ortaya çıkaracaktı. Bu dönemde ordunun baskısı üzerine partisinin sessiz kaldığını ve özellikle imam hatip okullarının varlığını sürdürmesi için gerekli mücadelenin verilmemesini düşünmekteydi. Bu açıdan doğrudan kendi değerlerine yönelik saldırılar karşısında daha etkili, ancak geniş toplumsal kesimleri bu mücadeleye ortak eden bir siyasetten yanaydı. Bu dönemde deneyimlediği siyasal pozisyon, sonradan kendi partisine ve değerlerine yönelik, 27 Nisan e-muhtırasında olduğu gibi, meydan okumalarda ve dayatmalarda isabetli kararlar almasını sağlayacaktır.

Erdoğan’ın siyasal kariyerinde elde ettiği her başarı bir sonraki adımda tecrübeye dönüşerek, siyasal mücadelesi için yol haritası olmuştur. Belediye başkanlığında göstermiş olduğu başarıyı Türkiye siyasetinde de gösterilebileceğine inanan Erdoğan, AK Parti’nin kuruluş çalışmalarını başlatacaktır. Fazilet Partisi’nin kongresinde gelenekçilere karşı yenilikçilerin adayları olan Abdullah Gül’ün kongre konuşmasında FP’li belediye başkanlarının başarılı hizmetlerine atfen “Niçin partimizi, sizin belediyelerinizi yönettiğiniz gibi yönetmeyelim”⁸ sözü tam da bu durumun bir ön işaretiydi. Erdoğan yeni kurulacak partinin, bir anlamda İslami hareketin, siyaset yapma biçimi-

nin restorasyonu olarak düşünmekteydi. Dolayısıyla da Erdoğan’a göre, Türkiye’de İslami hareket sadece yapı olarak değil aynı zamanda siyasal içerik ve anlayış olarak da kendini yenilemeliydi. Ancak böyle bir yenilenmeyle 1990’ların siyasal kriz üreten kutuplaştırıcı ve çatışmacı devlet yapısı ve de siyaset biçimi, demokratik siyaset üzerinden dönüştürülebilirdi.

Yeni kurulacak parti, anlayış olarak kutuplaşma ve çatışmadan uzak, “kolektif bir siyasal akla dayanan” bir siyaset tasavvuru üzerine inşa edilmeliydi.⁹ Hukuk ve seçmenlerin tercihi dışında herhangi bir makamdan vize alınmamalıydı.¹⁰ Laiklik, kişisel özgürlükleri sınırlamayan bir şekilde yorumlanmalı¹¹ ve toplum tarafından benimsenen ve toplumu merkeze koyan demokratik bir siyasal rejim inşa edilmeliydi. Siyasetin yapısal olarak da değişmesi gerektiğine inanan Erdoğan, yeni kurulacak partinin ortak akılla yönetilmesini, partinin tüm organlarına seçimle gelinmesini ve önceden belirlenmiş dönemler boyunca görevde kalınmasını önemsemekteydi. Siyasetin ve toplumun kodlarını iyi okuyan Erdoğan, 1990’ların siyasal krizlerinin, genelde partilerin kendi liderlik, kadro ve yönetim anlayışlarını yenileyememesinden kaynaklandığını düşündüğü için önerdiği bu yeni siyasal etiğin Türkiye siyasetine ve kendi partisine yerleşmesini önemsiyordu. Dolayısıyla da Erdoğan kuracağı partinin aynı zamanda değer merkezli ve kriter temelli yeni bir siyasal kültür üretmesini de önemsemekteydi.

Erdoğan partiyi kurarken “değişimi” merkeze koyan bir siyasal kimliği öne çıkardı. Bir erdem olarak tanımlanan değişim, ona göre, “hayatın öğrettiklerinin gerektirdiği bir gelişimin neticesi”ydi. Değişimden kastedilen “birtakım oligarşik güç odaklarının taleplerine uygun hale”

7. Refah Partisi’nin yükselişinden tedirgin olan çevreler “Karanlığın ayak sesleri” başlıklı bir bildiri yayınlamaya var olan şartlarda yabancı sermayenin ülkeyi terk edeceğini savunmuşlardı. Hatta seçimlerin hemen ardından sadece İstanbul’da “İkinci Kurtuluş Savaşı”nı başlattığını iddia eden 40’in üzerinde dernek kurulmuştu.

8. “Gül: Yönetimi değiştirmeye varım”, *ntvmsnbc*, 14 Mayıs 2000.

9. “Tayyip Erdoğan: ‘Değişmek erdemdir’”, *Milliyet*, 23 Ağustos 2001.

10. “Tayyip Erdoğan: ‘Partide asla bir lider diktatoryası oluşmayacaktır’”, *Milliyet*, 14 Ağustos 2001.

11. “Refah disiplini gereği o sözleri söylemişim”, *Milliyet*, 22 Ağustos 2001.

gelmek değildi. Değişim, ait olunan medeniyet ve tarih havzasının değerlerini taşıyarak ve siyaseti ahlaki bir zemin üzerinde yürütmeyi gerekli kılarak ancak gerçekleştirilebilirdi. Değişim dünyayı algılama ve yorumlama tarzında olmalıydı.

2001 yılında AK Parti kurulurken, Erdoğan'ın öne çıkan bir diğer yanı revizyonist kimliği idi. Problemleri tespit edip, dönemin koşullarına göre hareket ederek siyasal ajandayı ve terminolojiyi değiştirerek Türkiye siyasetine yeni bir vizyon kazandırmayı amaçladı. Bu siyasal terminoloji de “muhafazakâr demokrasi” etrafında tanımlanan “çerçevesi belli” ve “yerli” bir siyaset yapma imkânını sağlamalıydı.¹² Bu anlamda Erdoğan'ın tasavvur ettiği parti “yerli değerlerle evrensel değerleri örtüştüren, dünya sistemi içinde anlamlandırılabilen ama yerli muhteva üzerinde yükselen bir siyasal hareket” olmalıydı.¹³

Türkiye'nin Restorasyonu ve Başbakanlık Dönemi

AK Parti'nin 2002'den beri iktidarda olduğu yıllar üzerine yazılan birçok metin siyasi, ekonomik ve toplumsal alanda bir değişim ve dönüşüm vurgu yapar. Bu anlamda AK Parti dönemi değişim ve dönüşüm süreci, “Erdoğan siyaseti” üzerinden Türkiye siyasetinin normalleştiği bir restorasyon sürecine işaret eder. Erdoğan, iktidara geldiği zaman ilk olarak, siyasal ve ekonomik krizle boğuşan bir ülkeyi devraldığı için öncelikli olarak “yönetilebilir bir Türkiye”yi hedefledi. İkinci olarak, siyasi alanı şekillendiren, toplumsal alanı denetim altında tutan tüm vesayetçi yapılarla mücadele ederek siyaset kurumunu güçlendirmeye çalıştı. Bu mücadelenin sonucunda toplumsal ve siyasal restorasyon sürecini başlatarak “yeni Türkiye”yi inşa etme mücadelesini başlattı. AK Parti'nin “eski Türkiye” siyasetini dönüştürmesi ve girdiği her seçimden oyunu artırarak

çıkması, partiye yönelik hem içeriden hem de dışarıdan yeni direnç ittifaklarını devreye soktu. AK Parti'nin başarılarının Erdoğan'ın liderliği üzerinden okunması ise, 2010 yılından itibaren Erdoğan'a yönelik topyekûn bir karşıtlığın oluşturulmasıyla devam etti. Tüm bu meydan okumalardan güçlenerek çıkan Erdoğan, başbakanlık ve parti başkanlığının ötesine geçerek siyasi bir hareketin lideri olarak Türkiye siyasetinde “Erdoğan siyaseti” özelinde kalıcı bir yer edindi.

Erdoğan'ın başbakanlık döneminde gerçekleşen dönüşüm ve restorasyonu iki farklı bağlam üzerinden ele almak mümkündür. Bunlardan ilki Türkiye'deki yerleşmiş siyaset felsefesi alanındaki dönüşümdür. Bu dönüşüm, sivil iradenin, askeri ve bürokratik mekanizmalar başta olmak üzere her türlü iktidar ve vesayet odaklarının baskısından kurtulmasını amaçlayan, insanların zihninde siyasetin ve demokrasinin anlam ve önemini değiştiren, en genel anlamda ise siyasetin alanını genişleten daha kapsamlı bir restorasyonu içerir. Asker sivil ilişkilerinin normal seyrine oturtulmasından, Kürt meselesinin güvenlik dilinden kurtarılarak çözümüne yönelik bürokratik ve toplumsal zihniyetin hazır hale getirilmesine ve demokratikleşmenin bir istisna olmaktan çıkarılarak, tüm siyasal dönüşümün çerçevesine oturtulmasına kadar birçok alanda Erdoğan'ın liderlik özelliğinin etkisini göz ardı etmemek gerekir. Korumacı ve devletçi ekonomik politikalarından açık pazar anlayışına doğru devam eden bir ekonomik sistem tasavvurunun yanı sıra, sosyal ve siyasal alanda da daha özgürlükçü, katı Kemalist anlayıştan uzak bir politika izlenmeye çalışılmasını da buraya eklemek gerekir. Ayrıca, ekonomik ve siyasal alandaki devralınan krizlere çözüm üretebilen ve Türkiye'nin tabu olarak görünen sorunlarına eğilen bir lider olduğunun da ayrıca altı çizilmesi gerekir.

Ayrıca Erdoğan, Türkiye'nin sosyo-politik gerçekliğini şekillendirerek siyasal merkezi yeniden tanımladı. Devlet ve toplum arasındaki mekanik düzlemi ve toplumu devlet anlayışının

12. M. Hakan Yavuz, *Erbakan'dan Erdoğan'a Laiklik, Demokrasi, Kürt Sorunu ve İslam*. (Kitap Yayınevi, İstanbul: 2011).

13. Yalçın Akdoğan, “Muhafazakarlık ve Demokrasi Sempozyumu”, *Yeni Şafak*, 22 Aralık 2003.

karşısında ikincil konuma yerleştiren, toplumu disipline eden baskıcı anlayışı dönüştürdü. Bu bağlamda bürokratik mekanizmalar ve onlara eklenen imtiyazlı sınıfın ayrıcalıklarını ifşa ederek, müesses nizamın dinamiklerinin sorgulanmasını sağladı. Böylece toplum merkezli bir siyasal kültürün oluşması için yeni bir siyaset tarzı oluşturdu. Bu yeni siyasal kültürün kodlarına karşı ortaya çıkan meydan okumalara ve üretilen siyasal krizlere karşı pro-aktif ve kararlı bir “temsil siyaseti” izleyerek siyasal sistemi normalleştirdi. Siyasetin yeniden yapılandırılmasını paradigmatik bir değişim siyaseti üzerinden yürüterek, siyasetin rotasını toplum merkezli bir siyaset sosyolojisine dayandırdı. Böylece tarihsel bir misyonla, sistemin sürekli mağdur ettiği toplumsal kesimlerin özgüvenini yeniden kazandırdı.

Erdoğan, Türkiye modernleşme tarihinde devlet ve rejim güvenliği söylemi üzerinden bir yönetim mantalitesi olarak kullanılan ve normal siyasi süreçleri kısıtlayan, sosyo-politik muhalefetin üzerinde de baskı unsuruna dönüşebilen; “iç düşman üretme” üzerine inşa edilen güvenlikleştirme siyasetini¹⁴ askıya alarak, siyasetin normalleştirilmesinde tarihi bir rol üstlenmiştir. Bu bağlamda devletin ötekileştirdiği ve çoğu kez güvenlik çerçevesinden baktığı, İslami hareketlerin, Kürtlerin, Alevilerin Gayri Müslim azınlıkların ve diğer grupların hak ve taleplerini demokratik siyasetin içerisinde tartışılmasını sağlayarak bu meselelerde yüzyıllık biriken sorunların çözümü için yoğun bir çaba göstermiştir.

Türkiye'nin dönüşümünün diğer bir ayağını icraatlar üzerinden değerlendirmek mümkündür. Burada da eğitim, sağlık, altyapı ve sosyal hizmetler alanındaki devletin vatandaşlara sunduğu imkânların artması ve aynı zamanda vatandaşın devletten bu imkânları talep edebilmesi bu dönüşümün önemli bir parçasıdır. Ayrıca, Kürt meselesindeki ve azınlıkların hakları konusunda-

ki ilerlemeler, kamusal alanda dini özgürlüklerin önünün açılması, hukuk alanında yaşanan dönüşümler, Erdoğan'ın Türkiye siyasal hayatındaki fonksiyonunun daha iyi anlaşılabilmesinde bakılması gereken önemli icraatlardır.

AK Parti dönemi değişim ve dönüşüm süreci, “Erdoğan siyaseti” üzerinden Türkiye siyasetinin normalleştiği bir restorasyon sürecine işaret eder.

Erdoğan'ın kararlılık sergilediği ve kendi siyasi hayatı açısından en çok risk barındıran alanlardan birisi Kürt meselesine dair çözüm arayışıdır. Bu çözüm arayışı, olağanüstü halin (OHAL) kaldırılması süreciyle başlatılmış, anadilde eğitimin yapılabilmesine kadar genişlemiş ve en son PKK sorunun nihai çözümü için yasal çerçevenin oluşturulmasıyla önemli bir sonuca ulaşmıştır. Ayrıca eski ulus devlet mantalitesi üzerine inşa edilen toplum tasavvurunun sonucu olarak, devlet-millet arasındaki hiyerarşik düzen temelinde ötekileştirilmiş her türlü etnik, dini ve kültürel kimlikler üzerindeki baskıların giderilmesi için Erdoğan'ın ayrı bir kararlılık gösterdiğini vurgulamak gerekir. Özellikle Türkiye'de yaşayan gayrimüslim azınlık haklarının iadesi ve iyileştirilmesine yönelik yasal çerçevenin oluşturulmasını da bu çerçevede zikretmek gerekir. Bu konular üzerinden bakıldığında Erdoğan, risk alabilen ve verdiği kararların arkasında durarak sonuç alınmaya kadar takip eden bir liderdir. Ancak yine bu iki konu üzerinden diğer bir lider özelliğinin de altı çizilmesi gerekir: Toplumu ikna etme becerisi. Çünkü bu alandaki dönüşüm ve restorasyon toplum ikna edilerek gerçekleştirilmiştir.

Erdoğan, kendisinin de birçok kez en önemli icraatlarından biri olarak altını çizdiği üzere, Türkiye'de dini özgürlüklerin kamusal alanda

14. Nebi Miş, “Türkiye’de Güvenlikleştirme Siyaseti (1923-2000)”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (2012).

karşılaştığı engelleri kaldırılmıştır. Bu alandaki en önemli sorunlardan birisi üniversitelere giden öğrenciler başta olmak üzere tüm kamu kurum ve kuruluşlarında başörtüsünün yasaklanmasıydı. Başörtülü kadınlar herhangi bir devlet kuruluşunda görev alamıyor; öğretmenlik dahi yapamıyorlardı. Erdoğan bu anlamda, uzun dönemli bir siyaset izleyerek kurumsal ve toplumsal mutabakatı sağlayarak, başörtüsünü sadece üniversitelerde yasak olmaktan çıkarmakla kalmadı, başörtülü kadınların kamu kuruluşlarında da çalışabilmelerinin önünün açılması için de özel bir gayret sarf etti. Yine imam hatiplerin de içinde bulunduğu meslek liselerine giden öğrencilerin üniversite giriş sınavlarında mağdur olduğu kat sayı engelinin kaldırılması da bu minvalde değerlendirilmelidir.

Erdoğan kendine güvenen, açık sözlü bir lider olarak uluslararası toplumda göz ardı edilen haksızlıklara karşı daima sesini yükseltti ve mazlumların yanında durduğunu açıkça göstermekten çekinmedi.

Erdoğan'ın başbakanlığı döneminde iç siyasal alandaki restorasyonda başarısını mümkün kılan liderlik özelliklerinden birisi, kriz çözme becerisi ve krizlere karşı gösterdiği dik duruştur. Başbakanlığı döneminde iç siyasal alanda önemli krizlerle karşılaştı. Bu krizlerin en önemlilerinden biri, 11. cumhurbaşkanlığı seçimlerinde cumhurbaşkanı aday olarak gösterilen Abdullah Gül'ün seçilmesine yönelik ortaya çıkarılan engellerdi. Yasal bir çerçevesi olmayan ve icat edilen bir yöntemle, daha önceden hiç gündeme gelmeyen cumhurbaşkanının seçilmesinde 367 kişinin mecliste bulunması şartı üzerinden bir kriz oluşturuldu. Bu kriz sürecinde Erdoğan sadece muhalefet partileri ile mücadele etmekle

kalmadı, Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay başta olmak üzere birçok kurumla da mücadele ederek bu krizi yönetti. Cumhuriyet mitingleri ile toplumsal alanda oluşturulan mobilizasyonlarla desteklenen, askerinin bir darbe girişimi olarak dizayn ettiği 27 Nisan e-muhtırası karşısında göstermiş olduğu direnç, Erdoğan'ın krizlerle mücadelesinde geri adım atmayan kararlı tutumuna işaretir.

Erdoğan bu krizlerle mücadele ederken kullandığı en önemli yöntem, millet iradesini sürekli gündemde tutarak siyaseti ve toplumu kendi etrafında konsolide edebilmesidir. Erdoğan'ın siyasetten silinmesine dönük, daha AK Parti kurulmadan başlatılan çabaların devamı, 2008 yılında, AK Parti'nin seçimlerde yüzde 47 oranında oy almasından 6 ay sonra, partisine "laikliğe aykırı fiillerin odağı haline geldiği" iddiasıyla Yargıtay Başsavcısı tarafından kapatılma davasının açılmasıydı. Erdoğan bu süreçte hem partisini hem de seçmenini bir arada tutarak bu krizi yönetti. Yine 2013 yazında Taksim Gezi Parkı üzerinden kendisine ve partisine karşı yürütülen eylemlere karşı "Milli İradeye Saygı" mitingleri düzenleyerek bu krizi kendi lehine çevirmesini ustaca başardı. Bu krizlerden edindiği tecrübe Erdoğan'ın "17 Aralık süreci" olarak adlandırılan "yargı darbesi"yle mücadelesinden de başarı ile çıkmasını sağlayacaktır.

ULUSLARARASI SİYASETTE ERDOĞAN ETKİSİ

İç siyasetteki başarısı, Erdoğan'ın tasavvur ettiği dış politika yaklaşımı ile birlikte Türkiye'yi farklı bir konumda dünyaya tanıtarak yeni bir Türkiye imajını uluslararası siyasete sundu. Öncelikle Türkiye dış politikasında varlığını devam ettiren Soğuk Savaş döneminin çatışmacı ve güvenlikçi bakış açısının terk edilmesinde yeni bir dış politika dili geliştirdi. Ülkenin dört bir yanının düşmanlarla çevrili olduğuna yönelik tarih ve

coğrafya algısı sorunsallaştırılarak komşu ülkelerle ekonomik ve diplomatik alanda işbirliğine dayanan bir çerçevenin oluşturulması, Erdoğan dönemi dış politikasının önemli bir çerçevesini oluşturdu. Ayrıca Batı ile ilişkilerde özgüveni yüksek anlayışla AB üyeliğinin gerçekleşmesi için çaba sarf etti. 2003-2014 yılları arasında beş kıtada 100'den fazla ülkeye 300'den fazla resmi ziyarette bulunarak uluslararası siyaset arenasında bir çeşit "Erdoğan etkisi" oluşturdu.

Erdoğan, iç ve dış siyasette yakalamış olduğu başarıyla sadece kişisel liderliğini inşa etmekle kalmadı, aynı zamanda Ortadoğu ve İslam coğrafyasına bir kalkınma biçimi olarak AK Parti metodunu ve modelini sundu.¹⁵ AK Parti'nin İslam dünyasına sunduğu başarı modeli, söz konusu coğrafyada demokrasi arayışını hızlandırdı. İslam dünyasının demokrasi arayışının küresel aktörlerin de müdahil olmasıyla kesintiye uğraması sürecinde de Erdoğan, bölgeye yönelik tutumunda halkların yanında olmaya devam etti.

Erdoğan kendine güvenen, açık sözlü bir lider olarak uluslararası toplumda göz ardı edilen haksızlıklara karşı daima sesini yükseltti ve mazlumların yanında durduğunu açıkça göstermekten çekinmedi. Uluslararası sorunlara hızlı tepki verebilen ve krizlerin çözümünde ülkesinin inisiyatif almasını isteyen Erdoğan, ülkesini bazen "arabulucu", bazen de "kolaylaştırıcı" bir ülke olarak konumlandırırdı. Böylece Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun çerçevesini çizdiği "vicdani diplomasinin"¹⁶ sürdürülmesinde, hem küresel düzeyde hem de iç politik alanda birçok eleştirinin hedefi olmasına rağmen, kararlı tutumundan geri adım atmadı. Mısır'da halk Hüsnü Mübarek'e karşı ayaklandığında "iktidarı bırakması gerektiğini" ilk defa yüksek

sesle dile getiren Erdoğan'dı. Ortadoğu'da başta Filistin'e, Gazze'ye yönelik İsrail'in kanunsuz eylemlerinin üzerine "ışık tutmaktan" çekinmedi ve reel politik yerine "ahlaki bir siyasetin" ülkeler arası siyasete rehberlik etmesini savundu. Ulusal çıkar tanımlamasını ahlaki temelden soyutlamak yerine "küresel barış vizyonu" için normatif bir temel oluşturmaya çalıştı. Batı ile İslam dünyası arasında yeni bir dilin gelişmesi için çaba harcayan Erdoğan "aşırılığ" değil "ılımlılığı" teşvik etti ve özellikle İslamofobi'nin "insanlık suçu" olması gerektiğini yüksek sesle dile getirdi. Dolayısıyla sadece Türkiye'nin dış politikasında değil aynı zamanda küresel toplumu ilgilendiren bütün sorunlarda bir farkındalık ve duyarlılık oluşturdu.¹⁷ Bütün bu özellikleri, Erdoğan'ın geçtiğimiz yıllar içinde uluslararası siyasette bir karşılık bulmasını sağladı ve Türkiye siyasetine "gelecek vizyonu" için kalıcı bir miras oluşturdu.

Uluslararası arenada hakkında farklı görüşler olsa da Erdoğan halen en çok tanınan ilk on liderin arasında yer almaktadır. Bu durum başlı başına Erdoğan'ın uluslararası siyasetteki karşılığının tam olarak neye tekabül ettiğini, onun liderliğinin bir parçası olarak analiz etmeyi gerekli kılmaktadır. Öncelikle Erdoğan, AK Parti iktidarı ile birlikte Türkiye'nin "düşük profilli" konumunu tam tersine çevirerek "itibarlı" bir değişim sürecine sokarak ülkesinin küresel sisteme intibakını sağladı. Bahse konu olan Türkiye'nin önceki pasif, izleyici rolü ve etkisiz dış politikası pro-aktif, gündem belirleyici ve kendi bölgesindeki sorunlara daha duyarlı bir dış politikaya Erdoğan'ın liderliğinde dönüşmüştür.

Erdoğan'ın uluslararası politikadaki en önemli özelliklerinden biri vizyoner olmasıdır. Vizyonerlik bu anlamda Erdoğan'ın liderliği altında dış politikanın ve Türkiye'nin uluslararası siyasetteki performansını belirleyen temel unsur-

15. Burhanettin Duran ve Nuh Yılmaz, "Ortadoğu'da Modellerin Rekabeti: Arap Baharı'ndan Sonra Yeni Güç Dengeleri", *Türk Dış Politikası Yıllığı 2011* içinde, der. Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Ali Resul Usul, (SETA, Ankara: 2012), s. 15-86.

16. Bkz. Murat Yeşiltaş ve Ali Balcı "AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası Sözlüğü: Kavramsal Bir Harita", *Bilgi*, c. 13, no. 2 (Kış 2011), s. 9-34.

17. Burhanettin Duran, "JDP and Foreign Policy As An Agent of Transformation", *Emergence of a New Turkey: Islam, Democracy and the Ak Parti* içinde, der. M. Hakan Yavuz, (The University of Utah Press, Salt Lake City, UT: 2006), s. 281-305.

lardan biri haline gelmiştir. Erdoğan'ın vizyonerlik anlayışı geleneksel dış politikanın bölgesel ve küresel ölçekli krizlere yönelik "bekle-gör" siyaset anlayışına karşı Türkiye'nin bu krizlerin ortaya çıkışındaki süreçlerde ve özellikle çözümünde etkin bir rol alması gerektiğine ilişkin normatif bir perspektiftir ve Erdoğan'ın uluslararası siyasetteki performansını etkileyen en önemli özelliklerinden biridir. Bu yaklaşımı cumhurbaşkanlığı vizyon konuşmasında da görmek mümkündür. Erdoğan'ın vizyonerlik ekseninde uygulamaya çalıştığı dış politika anlayışı ile hem içeride hem dışarıda "yeni Türkiye" inşasının peşindedir. Erdoğan'a göre "yeni Türkiye", "Her insanının vatandaş olmakla gurur duyacağı dünya devleti Türkiye'dir. "Yeni Türkiye", dünyaya daha açık, daha şeffaf, öncü bir Türkiye olacaktır. "Yeni Türkiye", bölge ve dünya barışına, adalete ve hakkaniyete daha çok hizmet eden bir Türkiye olacaktır. "Yeni Türkiye", dünyaya söz söyleyen, dünya ölçeğinde hareket eden bir Türkiye olacaktır. "Yeni Türkiye", bilgisi, üretimi ve yönetimi ile lider bir Türkiye olacaktır."¹⁸

Türkiye'yi küresel bir aktöre dönüştürme çabası Erdoğan'ın vizyoner liderlik anlayışının en temel hedeflerinden biridir. Böylesi bir anlayış uluslararası sistemin yeniden yapılandırılmasına yönelik tartışmalarda da Erdoğan'ın Türkiye merkezli bakış açısını uluslararası politika sahnesinde dolaşıma sokmasını sağlamaktadır. Bu anlamda Erdoğan'ın uluslararası kurumların "reformuna" yönelik çağrısı aynı zamanda sistem içinde temsil kabiliyeti görece daha düşük olan aktörlerin seslerini daha yukarı taşıması anlamına gelmektedir. Adil paylaşım temeli üzerinden uluslararası rekabetin yaşandığı ve küresel düzenin bir bütün olarak ele alınması gerektiği tezi bu çağrının merkezine oturmaktadır. Dolayısıyla kendi ülkesi temelinde inşa ettiği vizyoner dış politika anlayışı Erdoğan'ı küresel sistem içinde daha az etkili olan ülkeler için adeta bir temsilci haline

getirmiştir. Erdoğan kendisini konumlandığı pozisyonda, dünya düzeninin siyasi, ekonomik ve kültürel bağlamlarını eleştirmekte ve yeni bir düzen ihtiyacının altını çizmektedir. Bu ihtiyaç Erdoğan'a göre daha eşitlikçi ve paylaşımcı bir küresel düzenin inşasıdır. Bu eleştiri Erdoğan'ı zaman zaman tartışmaların merkezine yerleştirse de nihai olarak etki bırakan bir lidere dönüştürmektedir. Bu durum Erdoğan'ın küresel liderlik serüveninde, Türkiye'nin dış dünya ile ilişkilerinin yeniden kurgulanmasını dayatmaktadır.

İçeride bir dizi reformla birlikte ülkesini 90'ların "çatışmacı" ve güvenlikçi dilinden koparak küresel sisteme entegre etmiş olması Erdoğan'ın uluslararası politikada "reformist" bir lider olarak konumlandırılmasına neden olmuştur. Bu reformcu pratiklerin devam etmesi ve Erdoğan'ın uluslararası siyasette bir dizi eski düşmanlık ilişkisini geride bırakan dış politika anlayışı, kendisinin de bir lider olarak birçok küresel sorunun doğrudan parçası olmasını sağlamıştır. "Medeniyetler İttifakı" başta olmak üzere uluslararası terörizmle mücadele dâhil bir dizi uluslararası sürecin içinde Erdoğan her zaman yer almıştır.

Bir bütün olarak bakıldığında Erdoğan uluslararası politikada vizyonerliği, reformistliği ve küresel sorunlara dikkat çekici özelliği ile önemli bir karşılık bulmuş ve bu karşılık Türk dış politikasının daha dinamik bir şekil almasını sağlamıştır.

SIYASİ BİR HAREKETİN LİDERİ OLARAK CUMHURBAŞKANLIĞI ADAYLIĞI

Erdoğan'ın siyasi bir lider olarak Türkiye siyasetindeki fonksiyonunun anlaşılmasında önemli duraklardan biri de cumhurbaşkanını halkın seçmesine yönelik 2007 yılında ve sonrasında verdiği mücadeledir. Bu anlamda, Erdoğan'ın Türkiye siyasetinin restorasyonunda göstermiş olduğu liderlik özelliği, cumhurbaşkanını hal-

18. "İşte Erdoğan'ın yeni sloganı", *Yeni Şafak*, 11 Temmuz 2014.

kın seçmesi ve söz konusu makamın demokratikleşmesi için verdiği mücadelede en net şekilde ortaya çıkmaktadır. 2007 yılında cumhurbaşkanlığı seçim sisteminde yapılan değişikliklerle birlikte, Türkiye siyasetinin “devletçi” yönünü temsil eden cumhurbaşkanlığı makamının yapısı ve işlevi önemli bir dönüşüm sürecine girdi. Söz konusu anayasal değişikliklerden önce cumhurbaşkanlığı seçimleri, sivil-askeri bürokratik seçkinler tarafından genellikle “rejim krizine” dönüştürülür ve bir “oldu-bitti” üzerinden siyasal sonuç üretilmeye odaklanılırdı.¹⁹

Rejimin güvenliği ekseninde tahkim edilmiş seçkin söylen, cumhurbaşkanlığı makamını siyasal alanın içinde konumlandırmak yerine gerektiğinde “rejimin bekçiliği” misyonunu yerine getirecek bir vesayet mekanizmasına ve kurumuna dönüştürdü. Bu durum devlet ile siyaset arasında kesin bir ayırım çizerek cumhurbaşkanını devleti temsil, siyasete hükmeden en önemlisi de askeri-bürokratik seçkinlerin önceliğine mahkûm eden bir aktör haline getirdi. Diğer bir ifadeyle, gerçekte cumhurbaşkanlığını sınırları kabaca çizilmiş devlet alanına indirgeyerek hem bir güvence olarak kurguladılar hem de ihtiyaç olmadığı durumlarda “sembolik” bir işleve hapsettiler. Turgut Özal’la bu işlevinden önemli bir sapma yaşanan makam, Sezer’le eski devletçi savunmacı-korumacı misyonuna geri dönmüş, Abdullah Gül ile de daha dinamik ve halka yakın bir makama dönüşmüştü. Özal ve Gül, Cumhurbaşkanlığının yetkilerinde bir değişiklik olmasa da, kendi kişisel özelliklerinden kaynaklanan demokratik anlayışlarının neticesinde cumhurbaşkanlığı makamını halka yaklaştırarak, söz konusu makamın geleneksel misyonunu bu anlamda kırılmaya uğratmışlardır.

AK Parti eski rejimi restore ederek tasfiye etmeye çalışırken siyaset kurumunu toplumsal düzeyde yatay, kurumsal düzeyde dikey olarak güçlendirme ve genişletmeye çalışsa da özellikle

2007 cumhurbaşkanlığı seçimi sırasında “eski rejim” yanlıları bunu anayasal bir krize çevirebildi. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’in görev süresinin bitiminde AK Parti’nin muhafazakâr, dindar, eşinin başı örtülü ve Milli Görüş kökenli Abdullah Gül’ü cumhurbaşkanı adayı göstermesi, eski düzeni savunan çevrelerde büyük bir tepkinin oluşmasına yol açtı ve tepkinin sistem krizine dönüştürülmesiyle birlikte orduyu siyaseti organize etme misyonunu uygulamak için görevle çağırın gösteriler yapıldı. Ordu kendisinden beklenen misyonu geciktirmeden yerine getirerek “sözde değil özde Atatürkçü bir cumhurbaşkanı” istediğini, hükümete bir e-muhtıra ile bildirdi. Dönemin Genelkurmay Başkanı Yaşar Büyükanıt’ın bizzat kaleme aldığı e-muhtıranın gerekçesinde belirtildiği şekliyle, cumhurbaşkanının aynı zamanda başkomutan olmasından dolayı, seçim orduyu da doğrudan ilgilendirmektedir.

Erdoğan’ın Türkiye siyasetinin restorasyonunda göstermiş olduğu liderlik özelliği, cumhurbaşkanını halkın seçmesi ve söz konusu makamın demokratikleşmesi için verdiği mücadelede net bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Siyaset kurumunun temsilcisi dönemin muhalefet partileri de, kimi gönüllü kimi ordunun baskısı üzerine durumdan vazife çıkararak, yeni bir “istisnai hukuk” kuralının icat edilmesine yardımcı oldular. Daha önceki cumhurbaşkanlarının seçiminde uygulanmamış bu istisnai kural ile mecliste cumhurbaşkanlığı seçimi için hem toplantı hem de karar yeter sayısı olarak 367 oyun gerektiği sonucuna varıldı. CHP’nin Anayasa Mahkemesi’ne başvurusuyla 367 kararı vesayetçi yapıların istediği şekilde kabul edildi. Ancak, hem e-muhtıranın hem de Anayasa Mahkemesi’nin kararının ardından, Erdoğan vesayet kurumları karşısında daha önceki dönemlerde

19. Ali Aslan, Nebi Miş ve Abdullah Eren, “Türkiye’de Cumhurbaşkanlığı’nın Demokratikleşmesi”, *SETA Analiz*, no. 103 (Ağustos 2014).

olmadığı şekilde direnerek, kendisine ve partisine karşı gerçekleştirilen bu darbe girişimlerini boşa çıkardı. Bu anlamda Erdoğan'ın bu dönemde göstermiş olduğu liderlik özelliği Türkiye siyasetinde kurucu bir yer teşkil etti. Dolayısıyla sonradan siyasete karşı benzer girişimler için siyaset kurumunun sonuna kadar direnebileceğini gösteren olumlu bir örnek oluştu. Erdoğan'ın vesayet karşısında göstermiş olduğu liderlik tarzı da Abdullah Gül'ün cumhurbaşkanı seçilmesini mümkün kıldı. Bununla da yetinmeyen Erdoğan benzer krizlerin bir daha yaşanmaması için cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesinin referanduma götürülmesini sağladı. Referandumun ardından cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi hükmü anayasaya girdi.

Erdoğan, 12 yıllık iktidarı döneminde girdiği 9 seçimi kazanarak seçimleri sürekli kazanan, en yakın rakibine önemli oranda fark atan ve söz konusu farkı kalıcı hale getiren bir lider olarak partisini "hâkim siyasi parti" konumuna getirmiştir.

Cumhurbaşkanını halkın seçmesine yönelik referandumun kabul edilmesinden sonraki süreçte, halkın seçeceği cumhurbaşkanı ile ilgili tartışmalar birbiriyle doğrudan ilgili iki konu etrafında şekillendi. Bunlardan ilki, mevcut yetkilerle halk tarafından seçilen bir cumhurbaşkanı ile yine halk tarafından seçilen başbakan arasında bir krizin gündeme gelme ihtimalinin olmasıydı. Bu bağlamda, cumhurbaşkanı ve başbakanın aynı siyasal gelenekten gelmesi durumunda nispeten bu krizin daha yumuşak yaşanabileceği gerçeğine karşı, farklı partiler ve siyasi geleneklerden gelmesi durumunda krizin çok daha derin olacağı tartışmaları uzun süre gündemde kaldı. Muhalefet partileri, Anayasa'da cumhurbaşkan-

lığının yetkilerinin ve konumunun tartışılmaya açılması gerektiğini belirtse de, bu değişikliklerin ne olması gerektiğine yönelik etraflı bir çözüm sunamadılar. Erdoğan ise, bu sorunu aşmak için bir "sistem" tartışması başlatarak, mevcut siyasal sistemi "başkanlık", "yarı başkanlık" ve "partili cumhurbaşkanlığı" seçeneği etrafında tartışılmasını sağladı. Erdoğan'ın bu tartışmaları açmasındaki en önemli amaç, siyaset kurumunun ve siyasal kültürün Türkiye'de tam olarak kurumsallaşmamasından dolayı, AK Parti döneminde yakalanan siyasal istikrarın dönemsel olmaktan çıkarılarak kurumsal hale getirilmesini sağlamaktı. Güçlü iktidar yapılarını ortaya çıkaran bir siyasal sistemin varlığı, partilerden bağımsız olarak istikrarı sağlayabilecekti. Ancak, bu tartışmalara muhalefet partilerinin olumsuz yaklaşmasından dolayı bir sonuç alınamadı.

Cumhurbaşkanını halkın seçmesiyle ilgili tartışmanın çerçevesini belirleyen ikinci konu, cumhurbaşkanlığı makamının halkın seçmesiyle birlikte değişen anlamıydı.²⁰ Cumhurbaşkanını halkın seçmesi, Çankaya Köşkü'ne aday olan tüm aktörleri devletten yana değil, siyasetten yana bir tavır almaya zorlayacaktı. Toplumun değer ve taleplerini dikkate almayan ve demokratik rejimin kuralları çerçevesinde hareket etmeyen bir aday halktan oy alamayacağı için seçilemeyecekti. Bu durum, cumhurbaşkanı adaylarının statükoya ve vesayetçi yapılara yaslanmasını önleyen demokratik bir duruşu zorunlu kılıyordu. Ancak Türkiye'de cumhurbaşkanlığı makamını "sembolik" ve "siyaset üstü" bir konumda gören çevreler açısından bu yeni durum sorun olarak algılanmaktaydı.

Tam da bu bakış açısının bir sonucu olarak, 2014 cumhurbaşkanlığı seçimleri öncesi aday belirleme tartışmalarında muhalefetin aday arayışı "toplumsal mutabakat" söylemi üzerinden başlatılarak, cumhurbaşkanını halkın seçmesini anlamsızlaştıracak yeni bir strateji devreye sokul-

20. Nebi Miş, "Cumhurbaşkanlığı Kurumunun Demokratikleşmesi", *Sabah*, 28 Haziran 2014

maya çalışıldı. Devlet Bahçeli ve Kemal Kılıçdaroğlu'nun cumhurbaşkanlığı için ileri sürdükleri aday bu anlamda hâlâ eski düzenin devam ettirilmesine yönelik bir arzuyu ifade etmekteydi. Bahçeli'nin milliyetçi, muhafazakâr, laik, cumhuriyetin değerlerini içine sindirmiş²¹ aday profilinin benzerini, Kılıçdaroğlu, sıcak siyasetin içinde mümkün olduğunca yer almamış, siyaset üstü bir profil üzerinden açıkladı.²² Tam da bu benzeşme üzerinden “siyaset üstü” ve “devlet adamı” olarak nitelendirdikleri Ekmeleddin İhsanoğlu'nu “çatı aday” olarak kararlaştırdılar.

Erdoğan, muhalefetin, siyasetin içindeymiş gibi görünüp siyaset dışı bir cumhurbaşkanı adayı belirleme hamlesini eski Türkiye alışkanlıklarına benzeterek değerlendirdi: “Cumhurbaşkanı tarafsız olsun derken, esasen cumhurbaşkanı devletin tarafından milletin karşısında durmasını istiyorlar”. Erdoğan'a göre, “Cumhurbaşkanlığının milleti temsil eden bir makam haline dönüşmesiyle Türkiye vesayet zincirinin en önemli halkasından” kurtulacaktı. Ayrıca halkın seçmesi, Cumhurbaşkanlığına daha demokratik bir meşruiyet sağlayacaktı.²³

Erdoğan'ın Seçim Siyaseti ve Cumhurbaşkanlığı Seçimleri

Erdoğan'ın seçim stratejisinin en önemli yanı, AK Parti'nin gündemini Türkiye gündemi haline getirerek siyasal beklentileri iyi bir şekilde yönetme üzerine odaklanmasıdır. Bu anlamda muhalefeti de kendi söylem alanına çekerek siyasal alanda seçim tartışmalarını kendi projelerinin anlatılmasına yönlendirmektedir. Ayrıca her seçimde kendi siyasetini ve kadrolarını yenileme fırsatını elde etmekte böylece siyasetin kurumsallaşmasına yönelik bir siyaset kültürünün oluşmasına katkı sağlamaktadır. Yine her seçimde oylarının artarak seçimleri kazanması, uygulamış olduğu siyasetin pekişmesine ve

meşruiyetinin her seçim döneminde yenilenmesine vesile olmaktadır. Bu anlamda, Erdoğan siyasetinde seçimlere hazırlanmak ve seçim sürecini en iyi şekilde yönetmek merkezi bir önemdedir.

17 Aralık sürecinin gölgesinde geçen 30 Mart yerel seçimlerinin referandum havasında geçmesinin önemli sebeplerinden biri; AK Parti'nin, hemen sonrasında yapılacak olan cumhurbaşkanlığı seçimlerine güçsüz bir şekilde girmesini sağlamaktı. Yerel seçimlerde AK Parti'nin oylarının anlamlı bir şekilde düşmesi durumunda Erdoğan karşıtlığı üzerinden ortaya çıkan muhalefet hareketi kendisini konsolide etmiş ve böylece çok daha organize bir şekilde cumhurbaşkanlığı seçimleri için motivasyon kazanmış olacaktı. Ancak Erdoğan'a ve partisine yönelik bir dizi itibarsızlaştırma kampanyası yürütülmesine rağmen, seçmen tercihini AK Parti'den yana kullanarak 30 Mart'tan Erdoğan'ın oylarını arttırarak çıkmasını sağladı. Bu durum büyük ölçüde Erdoğan'ın cumhurbaşkanlığı adaylığına ilişkin beklentileri arttırdığı gibi Erdoğan'ın kararını da adaylıktan yana kullanmasında etkili oldu.

Muhalefet ise seçimlerin hemen ardından, AK Parti'nin seçim galibiyetini anlamsızlaştırma çabasına girerek bütün enerjisini Erdoğan'ın cumhurbaşkanı olmaması için harcadı. Diğer taraftan da cumhurbaşkanı olacak adayın muhtemel özelliklerini “partiler üstü” bir konum çerçevesinde belirleyerek, cumhurbaşkanlığı makamının dönüşmesine yönelik kaygılarını da gündeme taşıdı. Ayrıca muhalefet siyasi enerjisini, kendi adaylarından çok, AK Parti'nin adayının kim olması gerektiğini tartışmaya harcadı. Bu stratejinin en görünür halini ise AK Parti içinde yeni bir tartışmaya neden olmak adına Abdullah Gül'ün tekrar aday olması halinde, kendisini destekleyebileceklerini gündeme getirmeleri oldu. Böylelikle muhalefet, 30 Mart seçimlerinde Erdoğan'a karşı mobilize olan farklı toplumsal ve siyasal kesimlerin ilgisini canlı tutmak ve yönlendirmek için AK Parti'den daha çok, Erdoğan karşıtlığına odaklanan bir strateji geliştirdi.

21. “MHP'den çatı aday”, *Hürriyet*, 7 Mayıs 2014.

22. Serpil Çevikcan, “Neden İhsanoğlu?”, *Milliyet*, 17 Haziran 2014.

23. “Başbakan'dan ilk adaylık konuşması”, *Sabah*, 1 Temmuz 2014.

AK Parti içinde Erdoğan'ın adaylığına yönelik bir uzlaşma oluşmasına rağmen, temel endişe Erdoğan'ın cumhurbaşkanı olmasının ardından AK Parti'nin geleceği üzerineydi. Erdoğan bu tartışmaları anlamsız kılmak için ve muhtemel parti içi mücadeleleri önlemek için iki konuyu özellikle vurguladı ve gündemde tuttu. Bunlardan ilki, cumhurbaşkanı olsa bile kendisinin bu siyasi hareketin lideri olarak partideki gelişmelerle bir şekilde ilgileceğini hissettiren açıklamalarıydı. Buna bağlı olarak partinin kurulmasından itibaren, “üç dönem kuralı” başta olmak üzere ortaya konmuş genel ilkelere sahip çıkılmasının da birçok kez altını çizdi. İkinci bir vurgu, “dava şuuruydu”. Erdoğan'a göre bir dava olarak görülmesi gereken AK Parti “fani şahsiyetler üzerine değil baki hakikatler üzerine inşa edilmişti”. Ayrıca Erdoğan partinin geleceğinin kişilere bağlı olduğunu düşünen kimselerin davayı anlayamadığını vurgulamak zorunda kalacaktı. Erdoğan daha açık biçimde bu süreçteki kişisel pozisyonunu şu şekilde ifade etti:

“AK Parti şahıslarla var olmuş, şahıslarla bugüne gelmiş bir parti değildir. AK Parti bir dava partisidir. Siyaseti tarihim boyunca, vazifeye talip olanlardan değil, vazife verilmesini bekleyenlerden oldum. Tek başına hareket edenlerden değil, birlikte yürüyenlerden oldum. Gözümüz arkada değil ve olmayacak. Arkada güçlü bir geleceğin olduğunu, bu davayı omuzlayacak kahramanların olduğunu biliyorum. Benlik kavgasına düşmeden fitne ve fesat tuzağına düşmeden AK Parti'yi daha ileri seviyelere götürecektir güçlü kadrolarımız olduğuna inanıyorum.”²⁴

Cumhurbaşkanlığı adaylığının açıklandığı 1 Temmuz adaylık konuşmasında, Erdoğan siyasi mücadelesinin köşe taşlarına değinerek bir anlamda Türkiye'nin son dönem demokratikleşme serüvenini de ortaya koydu. Kendi siyasi tecrübesi ile Türkiye'nin muhafazakâr toplumsal kesimlerinin mücadelesini özdeşleştiren bir çerçeve

24. “Başbakan'dan ilk adaylık konuşması”, *Sabah*, 1 Temmuz 2014.

sundu.²⁵ Konuşmasının büyük kısmını siyaseti hangi ilkeler üzerinden yaptığı konusuna ayırdı:

“Biz siyaseti tüm kenar mahalledeki yoksullar için yaptık. Dicle'nin kenarındaki kaybolan koyunlar için yaptık. Diyarbakır Cezaevi'ndeki işkenceye, Mamak'taki zulme son vermek için siyaseti yaptık. Anadilini konuşması yasak olan aneler için siyaset yaptık. Yoksul olduğu için insan yerine koyulmayan adam gibi adamlar için siyaset yaptık. Ortadoğu için, Filistin için, Somali için, Irak için siyaset yaptık. (...) Biz başı dik bir Türkiye hayal ettik. 200 yıldır özgüveni hırpalanan, yağmalanan Türkiye'den kendi bölgesinde ve dünyada ben de varım diyen bir ülkeye dönüştürdük.”²⁶

Erdoğan cumhurbaşkanlığı seçimlerine hazırlanırken “yeni Türkiye” söylemini sıklıkla vurgulayarak, siyasi hareketinin anlamını kurucu bir siyaset çerçevesinden daha da derinleştirmeye çalıştı. Bu siyasi anlayış AK Parti'nin kurulduğu yıllarda hâkim olan yenilikçi söylemin bir devamı niteliğindedir ve üç önemli eksen üzerinde inşa edilmiştir: “Demokratik yönetim”, “refah toplumu” ve “öncü ülke”. Vizyon belgesinden anlaşıldığı şekliyle başbakanlığı döneminde iç siyasetin “demokratikleşme” eksenindeki tahminin sürdürülmesi, ekonomi alanında “refah”, “kalkınma” ve “şehirleşmenin” sürdürülmesi, dış politikada ise Türkiye'nin yükselişinin ve uluslararası sistemdeki gücünün konsolide edilmesi üzerine yükselen restorasyonun tamamlanması Erdoğan'ın öncelikleri arasındadır.²⁷ Dolayısıyla Erdoğan, etkin bir cumhurbaşkanı olarak AK Parti'nin reformist ve restorasyoncu siyasi kimliğini, “icra” makamlarını da “yönlendirici ve şekillendirici” bir konuma taşıyarak devam ettiren bir siyaset izleyecektir²⁸

25. Hatem Ete, “Temsil Siyaseti ve Erdoğan'ın Adaylığı”, *Akşam*, 3 Temmuz 2014.

26. “Başbakan'dan ilk adaylık konuşması”, *Sabah*, 1 Temmuz, 2014.

27. Burhanettin Duran, “Bir Siyasal Hareket Olarak AK Parti ve Erdoğan”, *Sabah*, 4 Temmuz 2014.

28. Nebi Miş “Seçim Sürecinin Türkiye Siyasetine Kalıcı Etkileri”, *Sabah*, 12 Temmuz 2014.

		AK Parti	CHP	MHP	DTP	BDP	HDP	Katılım Oranı (yüzde)
2002 Genel Seçimleri	Oy Oranı (yüzde)	34,3	19,4	8,4	-	-	-	79,13
	Oy Sayısı	10.808.229	6.113.352	2.635.787	-	-	-	
2004 Yerel Seçimleri (İl Genel Meclisi)	Oy Oranı (yüzde)	41,7	18,2	10,5	-	-	-	76,25
	Oy Sayısı	13.447.287	5.882.810	3.372.249	-	-	-	
2007 Genel Seçimleri	Oy Oranı (yüzde)	46,6	20,9	14,3	-	-	-	84,24
	Oy Sayısı	16.327.291	7.317.808	5.001.869	-	-	-	
2009 Yerel Seçimleri (İl Genel Meclisi)	Oy Oranı (yüzde)	38,4	23,1	16	5,7	-	-	85,19
	Oy Sayısı	15.353.553	9.229.936	6.386.279	2.277.777	-	-	
2011 Genel Seçimleri	Oy Oranı (yüzde)	49,8	25,9	12,9	-	-	-	83,16
	Oy Sayısı	21.399.082	11.155.972	5.585.513	-	-	-	
2014 Yerel Seçimleri (İl Genel Meclisi)	Oy Oranı (yüzde)	43,39	25,6	17,6	-	4,51	2,3	89,19
	Oy Sayısı	19.469.840	11.493.758	7.907.067	-	2.027.782	817.494	
2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri	Oy Oranı (yüzde)	51,79	38,44	9,76				
	Oy Sayısı	21.000.143	15.587.720	3.958.048				
Referandumlar		Evet	Hayır					
2007 Anayasa Değişikliği Referandumu	Oy Oranı (yüzde)	68,9	31	-	-	-	-	67,4
	Oy Sayısı	19.422.714	8.744.947	-	-	-	-	
2010 Anayasa Değişikliği Referandumu	Oy Oranı (yüzde)	57,8	42,2	-	-	-	-	73,7
	Oy Sayısı	21.787.610	15.856.441	-	-	-	-	

10 Ağustos 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri, cumhurbaşkanının ilk kez halk tarafından belirlenecek olması sebebiyle liderlerin aldığı oylar ait oldukları siyasal partilerin ötesinde anlamlar taşımaktadır. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın 21.000.260 oyla seçmenlerin yüzde 51,79'unun oyunu alarak, birinci turda rakiplerinin toplamından daha fazla oy oranına ulaşmıştır. Çatı aday Ekmeleddin İhsanoğlu 15.587.132 oyla, oyların yüzde 38,44'ünü alırken, HDP adayı Selahattin Demirtaş ise 3.958.510 oyla, oyların yüzde 9,76'sını almıştır. Erdoğan, katılım oranının yüzde 74'te kaldığı seçimde AK Parti'nin 30 Mart yerel seçimlerinde aldığı 19,5 milyon oyu da arttırmış oluyordu. Bu sonucun Erdoğan'ın siyasi hayatı açısından rakamsal değerlendirilmesine bakıldığında, Erdoğan'ın 2002 yılından itibaren AK Parti'nin başında katıldığı seçimlerde 2011'den sonraki en fazla oy sayısına bu seçimde ulaşmıştır.

Erdoğan Liderliğinin Seçim Sonuçlarına Etkisi

Erdoğan, 12 yıllık iktidarı döneminde girdiği 9 seçimi kazanarak seçimleri sürekli kazanan, en yakın rakibine önemli oranda fark atan ve söz konusu farkı kalıcı hale getiren bir lider olarak partisini "hâkim siyasi parti" konumuna getirmiştir. En son cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Erdoğan kendisine en yakın iki muhalefet partisinin oylarının toplamından daha fazla oy almıştır. Bu bağlamda, Türkiye siyasal kültüründe partilerin kurumsallaşmasında en büyük eksiklik olan siyasal partilerin uzun ömürlü olarak varlığını sürdürmemesi ve giderek zayıflama ve siyaseten tükenme sorunu "hâkim siyasi parti"²⁹ konumuyla farklı bir düzeye taşınmıştır.

29. Bkz. Hatem Ete, "Hâkim Parti Olma Yolunda AK Parti", *Akşam*, 26 Ağustos 2014; Galip Dalay, "Yeni Türkiye'nin Hâkim Partisi", *Al Jazeera*, 26 Ağustos 2014.

Girdiği her seçimi kazanması ve ilk turda da cumhurbaşkanlığı seçimlerinin galibi olması Erdoğan'ın savunduğu fikirlerin, geleceğe dair siyasi tasavvurunun benimsenmesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla, seçim sonuçları ekonomik istikrar ve büyüme, toplumsal sınıfların konumlarının iyileşmesi, güçlü bir siyaset temelinde Türkiye'nin demokratikleşme eşiğinin yükselmesinin bir sonucu olduğu kadar, aslında Erdoğan'ın liderlik siyasetinin pekişmesinin bir karşılığıdır. Bu açıdan bakıldığında, cumhurbaşkanlığı seçim sonuçları, Erdoğan'ı siyasi bir partinin başkanı olmasının ötesinde siyasi bir hareketin liderliği konumunu da inşa etmiştir. Dolayısıyla Çankaya'ya siyasi bir hareketin lideri olarak çıkmıştır. İlk defa halkın seçtiği bir cumhurbaşkanı olarak Erdoğan, aynı zamanda cumhurbaşkanlığının yeni misyonunun oluşmasında kurucu bir aktör olacaktır³⁰

Türkiye demokrasi tarihinde çok partili hayata geçişin ardından, demokratik seçimlerle iş başına gelen hükümetler ile vesayet arasındaki ilişkilerde durduğu yer ve takındığı siyasi tavır üzerinden cumhurbaşkanlığı makamını kategorileştirecek olursak dört tip cumhurbaşkanı ile karşılaşırız.

ERDOĞAN'IN KURUCU CUMHURBAŞKANLIĞI

Türkiye siyasi hayatında çok-partili hayata geçilmesiyle birlikte, devlet ile toplum arasında modern demokratik siyasi sistemlere özgü bir ilişki tesis edildi. Modern siyaseti gerçek ma-

30. *Nebi Miş*, "Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Kurucu Siyaset", *Star Açık Görüş*, 17 Ağustos 2014.

nada Türkiye siyasetine taşıyan bu gelişme ile birlikte devlet tüm toplumsal gruplara açılmış oldu. Devletin tüm toplumsal gruplara eşit mesafeye gelmiş olması, devleti sahiplenen Kemalist vesayeti modern siyasete özgü bir belirsizlik ve değişim ortamı içerisine soktu. Bunun üzerine devlet üzerindeki kontrolünü kaybeden Kemalist elitler ve toplumsal güçler, kendilerini toplumsal değişim karşısında konumlandırarak, demokratik sistemle "uyumlu" bir vesayet sistemi tesis etti. Buna göre, seçimlerle iş başına gelen hükümetlere bir "kırmızıçizgi" çizilerek devlet iktidarı üzerindeki siyasi etkileri kontrol altına alınmaktaydı. Vesayet sistemi, Kemalist kimlikten neşet eden kurucu ilkeleri ve toplumsal güç dağılımını sabitleyerek, toplumsal değişim talepleri karşısında egemen kılıyordu.

Devleti sahiplenen Kemalist güçlerle çevrede kalan toplumsal kesimler arasındaki mücadelede, cumhurbaşkanlığı makamı da önemli bir rol üstleniyordu. Vesayet sisteminin kurulmasında kritik bir role sahip 1961 Anayasası ile yürütme organı ikiye bölünerek cumhurbaşkanlığı makamı yürütmenin önemli bir unsuru haline getirildi. Cumhurbaşkanı makamı yürütmenin diğer unsuru olan seçilmiş hükümetten ayrı olarak, milletin iradesinden daha çok Kemalist vesayetin iradesini yansıtmakta ve seçilmiş hükümetleri vesayet ile ideolojik uyum ve eyleme zorlamakla sorumluydu. Cumhurbaşkanının direkt halk tarafından değil, meclis tarafından seçilmesi de devletin halktan korunması amacına hizmet etmesi hedefi ve işlevinin bir uzantısıydı. Cumhurbaşkanının mecliste seçilmesi devlet iktidarını elinde bulunduran vesayet rejiminin (özellikle de "rejimin bekçisi" konumundaki ordunun) halkın oylarıyla meclise gelmiş milletvekillerine arzu ettiği adayı dayatmasını mümkün kılıyordu. Cumhurbaşkanının bir siyasi aktör olarak vesayet rejimindeki kritik konumu göz önüne alındığında, cumhurbaşkanlığı makamı ne tarafsız ne sembolik ne de sorumsuzdu. Cumhurbaşkanı vesayetin tara-

fında saf tutan, seçilmiş hükümetleri kontrol etmek ve gözetmekle yükümlü ve vesayet rejimine karşı sorumlu bir makamdı.³¹

Türkiye’de cumhurbaşkanı, eyleme geçerek ya da geçmeyerek bir şekilde siyasi süreçlere müdahil olan bir siyasi aktör olarak karşımızda durmaktadır. Ancak cumhurbaşkanlığının sistem içerisinde oynadığı rol, vesayet ile muhalif toplumsal güçler arasında cereyan eden siyasi mücadeleler neticesinde değişime maruz kaldı. Cumhurbaşkanlığının bu mücadelede değişen konumu, ülkenin demokratikleşme noktasında hangi noktada olduğunu gözler önüne sermekteydi. Bu cumhurbaşkanlığı makamının siyaset üstü değil, tamamıyla “siyasi” bir makam olduğunu ilan etmektedir. Bu siyasi olma durumu, farklı cumhurbaşkanlığı tipolojilerini ortaya çıkarmıştır. Türkiye demokrasi tarihinde çok partili hayata geçişin ardından, demokratik seçimlerle iş başına gelen hükümetler ile vesayet arasındaki ilişkilerde durduğu yer ve takındığı siyasi tavır üzerinden cumhurbaşkanlığı makamını kategorileştirecek olursak dört tip cumhurbaşkanı ile karşılaşırız.

Pasif Cumhurbaşkanı

Bunlardan ilki pasif cumhurbaşkanı tipidir. Pasif cumhurbaşkanı tipini ortaya çıkaran iki önemli yapısal durumdan bahsedilebilir. Bu şartlardan ilki, siyaset-dışı aktörlerin (ordunun) siyasete müdahalesinin belli ölçüde meşru görüldüğü, demokratik siyasetin geri planda kaldığı ve güvenlikçi politikaların ön plana çıktığı bir siyasi ortamın varlığıdır. Böylesine bir ortamda, diğer sivil siyasi aktörlere paralel olarak cumhurbaşkanları da siyasette merkezi bir rol oynamamaktadırlar. Aynı zamanda, bu siyasi ortamda cumhurbaşkanı makamına çıkan aktörlerin ekseriyetinin ordu mensubu olduğunu da vurgulamak gerekir. Bu durum, kışla ile

Çankaya’yı hemen hemen aynı çizgiye taşıyarak Çankaya’nın kışlanın adımlarını takip ettiği ve gerisinden geldiği anlamına gelmektedir.

Pasif cumhurbaşkanını var eden ikinci yapısal şart ise, vesayet ile siyaset arasındaki mesafenin olabildiğince kısa ve dar olmasıdır. Açık bir ifadeyle, seçilmiş hükümet ile vesayet rejimi arasında siyasi yönelim açısından önemli ölçüde bir ideolojik uyumun varlığının cumhurbaşkanını sorumluluk almak zorunda bırakmamasıdır. İdeolojik uyumun varlığı, vesayet güçlerini harekete geçirecek, kapatılması gereken bir siyasi boşluğun önünü almaktadır. Dolayısıyla, seçilmiş hükümetlerin vesayete kapsamlı ve organize bir meydan okumada bulunmaması sonucu cumhurbaşkanı, rejimi korumaya yönelik kritik adımlar atmak zorunda kalmamaktadır. Bu, pasif cumhurbaşkanı tipinin daha çok mevcut siyasi sistemin korunması ve statükonun devam ettirilmesi hedefinin siyasette ön plana çıkmadığı tarihi dönemlerde gözlemlendiği anlamına gelmektedir. Bu durum, yapısal devamlılığın baskın olduğu ve dolayısıyla toplumsal değişimin durağanlaştığı tarihi dönemlere has bir cumhurbaşkanlığına işaret etmektedir.

Toplumsal iç çekişmeler nedeniyle askeri darbelerin damgasını vurduğu ve askeriyenin sivil siyaset karşısında çok daha etkin bir rol oynadığı Soğuk Savaş yılları, Türkiye’de vesayetin sorgulanmaya açılmadığı ve toplumsal değişimin sağ-sol çatışmasıyla kilitlendiği bir dönemdi. Dolayısıyla, Kemalist hegemonyanın güçlü olduğu ve güvenlikçi bir siyasi ortamın hâkim konumda bulunduğu bu dönemde görev yapan cumhurbaşkanları, rejimin korunması için fazla inisiyatif almak zorunda kalmayan pasif cumhurbaşkanlarıydılar.

Statükocu Cumhurbaşkanı

İkincisi ise statükocu cumhurbaşkanı tipidir. Bu cumhurbaşkanını ortaya çıkaran iki yapısal şarttan bahsetmek mümkündür. Bu şartlardan ilki, demokratik siyasetin güvenlikçi siyaset karşısın-

31. Ali Aslan, Nebi Miş ve Abdullah Eren, “Türkiye’de Cumhurbaşkanlığı’nın Demokratikleşmesi”.

da ağırlık kazanmasıdır. Bu durumda ordu gibi siyaset-dışı aktörlerin siyasetteki etkinlikleri kısıtlanmakta ve çok daha dolaylı bir hal almaktadır. Dolayısıyla, vesayetın korunması söz konusu olduğunda başrole, Soğuk Savaş döneminin tersine, bu sefer sivil güçler geçmektedir. Böylece, sivil bir güç olarak cumhurbaşkanı, yürütmenin karşısında aktif olarak Kemalist vesayeti koruyan ve statükonun devamı için mücadele eden kilit bir aktör olarak pozisyon almıştır.

İkinci bir şart ise, vesayet ile seçilmiş hükümetler arasında ideolojik farklılığının makasının açılma eğiliminde olmasıdır. Bu, en temelde siyasetin merkezinde Kemalizm'in sorgulanmasının olduğunu göstermektedir. Örnek vermek gerekirse, Soğuk Savaş döneminde siyasi pozisyonlar sağ-sol kutuplaşması şeklinde gerçekleşmişti ve bu durum Kemalizm sorgulatmıyordu. Aksine hem sağ hem de sol Kemalist siyasi zeminde ortaya çıkmış ve Kemalizm'e referansla tanımlanan siyasi pozisyonlardı. Bu durumda, vesayet ile seçilmiş hükümetler arasında önemli bir ideolojik farklılaşma yaşanmamaktaydı. Ancak sağ-sol kutuplaşmasının anlamsızlaştığı 1990'lar ve sonrasında, siyaset Kemalizm ile toplumsal muhalifleri arasındaki kutuplaşma tarafından belirlendi. Böylece, vesayet ile seçilmiş hükümetler arasındaki ideolojik uyumsuzluk zirve noktasına ulaşarak, vesayetın önemli bir sacayağı konumundaki cumhurbaşkanlığı makamını harekete geçmeye zorladı. Yukarıda belirtildiği gibi askerın de siyasete direkt müdahalesini zorlaştıran demokratik siyasetin hâkim olması, cumhurbaşkanına sivil bir güç olarak kışla ile birlikte ancak onun önünde hareket etme görevini yükliyordu.

Bunlara ek olarak, statükocu cumhurbaşkanı tipine, güç ilişkileri bakımından seçilmiş hükümetler ve muhalif toplumsal güçlerin vesayetın siyasi alandaki temsilcileri karşısında görece çok daha güçlü ve etkili olduğu dönemlerde rastlanmaktadır. Vesayetın siyaset içerisindeki uzantılarının vesayete muhalefet eden toplumsal

ve siyasi güçlerle kendi başlarına başa çıkamaması sonucunda vesayetın meclis dışındaki aktörleri, mesela cumhurbaşkanı, devreye girerek inisiyatif almak zorunda kalmıştır. Meşru siyaset kanallarının yetersiz kalması, meclis dışından siyaset dışı aktörleri mecburen siyasete müdahale etmek zorunda bırakmıştır.

Sonuç itibarıyla, sağ-sol kutuplaşmasının anlamsızlaşmasıyla birlikte Türkiye'de siyasetin, Kemalist vesayet ile Kürt ve İslamcı muhalifleri arasındaki mücadeleler şeklinde gerçekleştiği Soğuk Savaş sonrası dönemde statükocu cumhurbaşkanlarına rastlarız. 1993-2000 yılları arasında görev yapan 9. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ile 2000-2007 yılları arasında görev yapan 10. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer bu tipte bir cumhurbaşkanına örnek olarak gösterilebilirler. Demirel vesayet karşısında İslamcı ve Kürt muhalefetin bastırılmasında aktif bir rol oynarken, Sezer AK Parti hükümetinin liderlik ettiği ve vesayetın geriletilmesi için devreye sokulan demokratikleşme sürecini yavaşlatma görevini üstlenmiştir.

Reformist Cumhurbaşkanı

Üçüncü cumhurbaşkanı tipi ise reformist cumhurbaşkanıdır. Bu cumhurbaşkanı tipi, toplumsal değişim dalgasının vesayeti kuşattığı ve reforma zorladığı siyasi bir ortamda ortaya çıkmıştır. Reformist cumhurbaşkanı, cumhurbaşkanının ülke siyasetindeki konumunda gerçekleşen radikal kırılmayı gözler önüne sermektedir. Cumhurbaşkanı ilk defa vesayet ile seçilmiş hükümetler arasındaki ilişkide vesayet karşısında yer almıştır. Reformist cumhurbaşkanı meclisin vesayetın aktörlerinin telkinleri karşısında bağımsız hareket edecek ölçüde kuvvetli olduğu bir dönemde gözlemlenmiştir. 2000'li yıllara damgasını vuran demokratikleşme süreciyle toplumun siyasette artan ağırlığı sayesinde meclis, vesayetın ideolojik uyum şartını göz ardı ederek toplumun taleplerine uygun bir cumhurbaşkanı seçebilmiştir. Gücünü ve meşruiyetini

vesayet yerine halktan alan bir cumhurbaşkanı, vesayet karşısında toplumsal değişim taleplerini dikkate alarak yürütmeye buna paralel bir rol oynamıştır. Bu rol vesayetlin geriletilmesi amacıyla seçilmiş hükümetle işbirliği içerisinde hareket etmek şeklinde gerçekleşmiştir.

Türkiye'nin dış dünyaya açıldığı ve uluslararası siyasetle birlikte Türkiye siyasi hayatında da köklü değişimlerin ivme kazandığı bir dönemde (1989-1993) cumhurbaşkanlığı yapan 8. Cumhurbaşkanı Turgut Özal reformist cumhurbaşkanı olarak tanımlanabilir. Ancak vesayetlin toplumsal muhalefet karşısındaki gücü ve etkinliği Özal'ın reformcu rolünü önemli ölçüde tırpanlamıştır. Aynı şekilde, 11. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, vesayetlin demokratikleşme trendi karşısında mevzi kaybettiği ve gerilediği bir dönemde görev yapmış reformist bir cumhurbaşkanıdır. 2007-2014 yıllarını kapsayan bu dönem, vesayetlin yıkıldığı ve demokratik siyasetlin gerçek manasıyla Türkiye siyasi hayatında kök salmaya başladığı bir dönemdir.

Kurucu Cumhurbaşkanı

Dördüncü ve son cumhurbaşkanı tipi kurucu cumhurbaşkanıdır. 12. Cumhurbaşkanı olarak halk tarafından seçilen Recep Tayyip Erdoğan kurucu cumhurbaşkanı olarak tanımlanabilir. Erdoğan vesayet ile mücadelenin sonlanma noktasına geldiği bir siyasi ortamda cumhurbaşkanlığı makamına geçmektedir. Siyasetlin odağı daha önceki dönemlerle karşılaştırıldığında önemli ölçüde farklılaşmıştır. Siyaset vesayet ile toplumsal muhalefet arasındaki bir çatışmadan, farklı toplumsal grupların etkileşime girerek bir toplumsal düzen inşa etme sürecine girmeleri noktasına evrilmiştir. Dolayısıyla, Erdoğan'ın cumhurbaşkanlığı siyasi hayatın vesayet-sonrasında yeniden kurulmasını ve kurumsallaşmasını kapsayacaktır. Ayrıca, Erdoğan direkt olarak halk tarafından seçilen ilk cumhurbaşkanıdır. Bu durum Erdoğan'ın siyasi meşruiyetini ve yürütmedeki sorumluluğunu çok daha yukarılara taşımaktadır.

Erdoğan, cumhurbaşkanlığının tüm yetkilerini kullanmak kaydıyla cumhurbaşkanlığı makamını pratik olarak da dönüştürerek Türkiye'yi de facto olarak başkanlık sistemine doğru zorlayacaktır. Böylece tam manasıyla Erdoğan döneminde Cumhurbaşkanlığı, "sembolik" bir makam olmanın ötesinde "icra"yı yönlendiren bir makama dönüşerek ülke yönetiminde etkin görev üstlenilen bir konumda olacaktır. Burada daha dikkat çekici olan husus, Erdoğan'ın cumhurbaşkanlığıyla birlikte cumhurbaşkanlığının siyasi sistem içerisindeki fonksiyonunun yürütmeyi frenlemekten, yürütme ile birlikte hareket eden bir çizgiye kaymasının daha ileri bir boyuta taşınmasıdır. Böylece Erdoğan döneminde cumhurbaşkanlığı makamı, AK Parti hükümeti ile birlikte "yeni Türkiye"nin düşünsel ve kurumsal olarak inşasını gerçekleştirmeye mücadelesi içerisinde olacaktır.³²

Erdoğan'ın cumhurbaşkanlığı siyasi hayatın vesayet-sonrasında yeniden kurulmasını ve kurumsallaşmasını kapsayacaktır.

Sonuç olarak, bir "kuruluş" dönemi cumhurbaşkanı olmasının yüklemiş olduğu sorumluluk ve halk tarafından seçilmiş olmanın verdiği güç ve meşruiyetle, Erdoğan'ın yürütmeye çok daha aktif ve merkezi bir rol oynaması beklenebilir. Seçilme yöntemi ve mevcut siyasi şartlar düşünüldüğünde, yürütmenin iki kolunu teşkil eden cumhurbaşkanlığı makamı ile hükümet arasındaki mesafenin kapanacağı ve yönetim sistemi açısından siyasal sistemin işleyiş mekanizmalarının değişime zorlanacağını söylemek mümkündür.

32. Bkz. Burhanettin Duran, "Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Misyonu", *Sabah*, 12 Ağustos 2014.

CUMHURBAŞKANI ERDOĞAN DÖNEMİNDE “YENİ TÜRKİYE”

Erdoğan'ın cumhurbaşkanlığı yapacağı bu kuruluş dönemi, “yeni Türkiye”nin inşasına işaret etmektedir. “Yeni Türkiye” küresel siyaset bağlamında Türkiye için yeni bir öznellik inşa etme hedefini ortaya koymaktadır.³³ Bu yeni öznenin birbiriyle ilişkili birkaç boyutundan bahsedilebilir. Erdoğan liderliğinde AK Parti iktidarı, “yeni Türkiye” kapsamında ülkenin askeri ve ekonomik bağımsızlığını ve otonomisini sağlamayı hedeflemektedir. Bunun kazanılabilmesi içinse ülkenin kurumsal ve askeri açıdan kapasitesinin artırılması ve iktisadi kalkınmasının gerçekleştirilmesini sağlayacak mücadele öne çıkmaktadır. Ülkenin maddi-kurumsal kapasitesinin ve dayanıklılığının yukarı çekilmesi için de, eş zamanlı olarak toplumda adaletin ve demokratik bir düzenin tesis edilmesi hedefi gözetilmektedir. Bunun için halka dönülmesi ve devlet ile halk arasında güçlü ve sağlıklı bir bağın kurulmasına özen gösterilmektedir. Böylece, devlet ile millet iradesi arasındaki mesafenin ve yabancılaşmanın sona erdirilmesi ve milletin enerjisinin devletin gücüne katkı yapar hale getirilmesi sağlanmaya çalışılmaktadır. Özetle “yeni Türkiye”de bağımsızlık, kalkınma ve demokratikleşme gibi unsurları barındıran bir siyasi projenin çerçevesini çizdiği bir öznellik inşa süreci kaldığı yerden ivme kazanarak devam ettirilecektir.

Bu amaçlar etrafında şekillenen ve yeni öznellik arayışı olarak tezahür eden “yeni Türkiye” temel olarak mevcut siyasi yapıları dönüştürmeyi hedeflemektedir. Demokratikleşme hedefiyle post-Kemalist, bağımsızlık hedefiyle post-Western ve bu iki hedefe zemin teşkil eden yeni bir siyasi birim ve kurumsallaşma hedefiyle de post-Vestfalyan bir özellik taşımaktadır. Demokratikleşme hedefinin temelinde yeni bir siyasi topluluk yaratmak varken, yeni bir siyasi birim ve kurumsallaşma hedefinin odağında ise Vestfalyan ulus-devletin sınırlarını zorlayarak bölgesi ile bütünleşme ve dönüştürme çabası yer almaktadır. Yeni bir siyasi topluluk ve yeni bir siyasi birim yaratmak şeklinde kendisini ve bölgesini dönüştürmeyi hedefleyen Türkiye, aynı zamanda Batı medeniyetini merkeze alan ve uluslararası yapıları da buna göre düzenleyen küresel siyaseti de dönüştürmeyi amaçlamaktadır. Küresel siyasette dönüşüm, tek-medeniyetli ve dışlayıcı küresel düzeni, çok-medeniyetli ve demokratik-çoğulcu bir düzene taşımak şeklinde tanımlanmaktadır. İç içe geçen bu ulusal, bölgesel ve küresel dönüşümün neticesinde, yeni bir öznellik ve yeni bir uluslararası düzen ortaya konmaya çalışılmaya devam edilecektir.

luluk yaratmak varken, yeni bir siyasi birim ve kurumsallaşma hedefinin odağında ise Vestfalyan ulus-devletin sınırlarını zorlayarak bölgesi ile bütünleşme ve dönüştürme çabası yer almaktadır. Yeni bir siyasi topluluk ve yeni bir siyasi birim yaratmak şeklinde kendisini ve bölgesini dönüştürmeyi hedefleyen Türkiye, aynı zamanda Batı medeniyetini merkeze alan ve uluslararası yapıları da buna göre düzenleyen küresel siyaseti de dönüştürmeyi amaçlamaktadır. Küresel siyasette dönüşüm, tek-medeniyetli ve dışlayıcı küresel düzeni, çok-medeniyetli ve demokratik-çoğulcu bir düzene taşımak şeklinde tanımlanmaktadır. İç içe geçen bu ulusal, bölgesel ve küresel dönüşümün neticesinde, yeni bir öznellik ve yeni bir uluslararası düzen ortaya konmaya çalışılmaya devam edilecektir.

Post-Kemalist Millet

Bu farklı boyutları kapsayan “yeni Türkiye” hedefi, Erdoğan liderliğindeki AK Parti iktidarının en başından itibaren ajandasında yer aldı. 12 yıllık iktidarı boyunca AK Parti bir yandan vesayeti geriletmeye çalışılırken, diğer yandan da vesayetin yerinden edilmesinin açtığı toplumsal boşluğun muhafazakâr-demokrat proje ile yeniden inşa edilmesi siyasetini takip etti. Bu projenin boyutlarına göz atacak olursak ilk olarak, post-Kemalist bir milletin kurulmasından bahsetmek gerekir. Gelinek noktada, ortak medeniyet geçmişi ile demokratik siyaset harmanlanarak “milletin” sınırları yeniden ve daha geniş bir şekilde çizilmeye başlandı. Bu bağlamda, eski Türkiye’de dışlayıcı ve toplumu parçalayıcı bir şekilde tanımlanan birçok toplumsal olgu yeniden daha kapsayıcı, uzlaştırıcı ve bütünleştirici bir içerikle tanımlanmıştır. Örneğin milliyetçilik, Türk etnisitesine indirgenmiş dar bir milliyetçilik tanımı karşısında yeniden tanımlanmıştır. Buna göre milliyetçiliğe, etnik aidiyetin önüne geçen ortak vatan vurgusu ve aidiyetini içeren “Türkiyelilik” kavramı etrafında yeni bir şekil verilmiştir.

33. Ali Aslan, “Türk Dış Politika Eleştirilerinin Açmazları”, *SETA Perspektif*, no. 64 (21 Ağustos 2014).

Yine, din-karşıtlığı şeklinde negatif bir şekilde tanımlanan sekülerizm yerini, farklı dini inanç ve dünya görüşlerine saygıyı öne çıkararak ve ortak bir zeminde bu farklı görüşlerin etkileşimini mümkün kılan bir mekanizma olarak olumlu bir sekülerizm tanımına bırakmıştır.

Eski Türkiye'den kalan toplumsal olguların yeniden anlamlandırılmasına, toplumun inşasında kilit rol oynayacak yeni kavramların ortaya atılması eşlik etmiştir. Bu meyanda, milletin sınırlarının genişletilmesi işlevi gören adalet ve kalkınma kavramları ön plana çıkmaktadır. Muhafazakâr-İslamcı siyasetin temel kavramlarından biri olan adalet genel itibarıyla, toplumsal unsurların yerli yerine oturtulması ve taleplerinin karşılanmasıdır. Bu noktada, bir taraftan vesayet döneminde dışlanmış etnik ve dini toplumsal gruplara siyasi hakları teslim edilirken, diğer taraftan da iktisadi anlamda yeniden bölüşümün daha haksızlaşması ve iktisadi açıdan toplumun dezavantajlı kesimlerinin yaşam standartlarının yükseltilmesine çalışılmıştır. Kalkınma kavramı da, AK Parti iktidarının motoru konumundaki genişleyen yeni orta sınıfın yaşam standartlarının belli bir seviyede tutulması ve bu sınıfın sürekli bir şekilde genişlemesine yönelik bir iradenin ortaya konması şeklinde tezahür etmiştir. Bu şekilde hem siyasi-kültürel hem de iktisadi açıdan millete dâhil olamayan ve dışlanan toplumsal kesimler milletin içine çekilmiştir.

Ancak modern siyasetin değişime ve belirsizliğe açık doğası nedeniyle bu kazanımlar mutlak değildir, ülkedeki toplumsal değişim ve dönüşüm devam etmektedir. Bu da Erdoğan'ın cumhurbaşkanlığı yapacağı önümüzdeki kurucu dönemde yüzleşmesi gereken bazı sorunları ortaya koymaktadır. Örneğin, Kürt sorununda Ocak 2013'te başlayan çözüm sürecinin kademe atlayarak sonuca vardırılması gerekmektedir. Bu konuda atılması gereken adımlar sadece toplumsal olanı değil, devletin anayasal yapısını da etkileyecek adımlar olacaktır. Bu adımların cesur bir şekilde atılması ve toplumsal alandaki muhtemel tepkilerin kontrol

altında tutulmasının sağlanması gerekecektir.

Aynı şekilde, çevreden merkeze akan ve millete dâhil olan kesimler de bu toplumsal yolculukları esnasında bazı değişimlere maruz kalmaktadırlar. Genellikle AK Parti seçmeni olan ve toplumun çoğunluğunu oluşturan bu kesimler, bireyselleşmeye ve tüm dünyayı saran orta sınıf özellikleri göstermeye başlamışlardır. Dolayısıyla orta-sınıflaşan bu kesimlerin kültürel ve siyasi taleplerinde de değişimler gerçekleşmektedir. Erdoğan ve genel olarak da AK Parti, karşısında giderek kültürel olarak değişen ve bireyselleşen geniş bir toplumsal kitle bulacaktır. Bu durum toplumu yeniden inşa etme misyonuyla hareket eden AK Parti'yi, eski Türkiye karşılaştırmasına dayanan mevcut siyasi söylemini gözden geçirmeye ve yeni bir siyaset dili geliştirmeye zorlayacaktır. Bu durum aynı zamanda, ekonomik büyümenin istikrarlı bir şekilde devam ettirilmesini gerektiren bir rasyonelliğin de sağlanmasının gerekli olduğuna da işaret etmektedir.

Bir başka meydan okuma da, AK Parti'ye oy vermeyen ve giderek cemaatleşerek içine kapanan sol-liberal ve seküler-milliyetçi toplumsal kesimlerle, "yeni Türkiye"nin inşası kapsamında nasıl bir ilişki kurulacağı meselesidir. Eski ayrıcalıklarını yitiren ve yeni toplumsal gerçekliğe direnen bu toplumsal kesimler, AK Parti iktidarını ve özellikle de Erdoğan'ı "düşman" olarak algılamakta ve toplumu birbirine düşman iki kesim şeklinde söylemsel olarak üretmektedirler. Bu kutuplaşma, siyaset alanında ilişkilerin düşmanlık zemininde kurulmasına hizmet etmekte ve toplumsallığın gelişim göstermesini engellemektedir. Tarafların birbirini düşman olarak algıladığı bir siyasi ortamda ortak bir zeminin, yani toplumsallığın ve dolayısıyla da demokrasinin hayat bulması mümkün değildir.

Yeni bir toplumsallık kurma hedefini imleyen "yeni Türkiye" için ülkedeki kutuplaşmanın sonlandırılması gerekmektedir. Pozitif bir siyaset önermekten yoksun AK Parti karşıtlarının bu toplumsal kutuplaşmayı yeniden üreterek, muhafaz-

zakâr-demokrat projenin toplumsal alanda genişlemesini durdurma stratejisini devam ettireceklerine şüphe yoktur. Ancak AK Parti iktidarı da bunun karşısında aşamalı olarak ilişkilerin zeminini “düşman” olmaktan “rakip” olmaya dönüştürecek hamleler yapma kabiliyetine sahiptir. Bu hamleler bir yandan muhaliflerin toplumsal taleplerine kulak kabartmayı ve bu talepleri AK Parti’nin kendi bünyesine eklemeyerek karşılamasını, diğer yandan da toplumdaki mevcut kutuplaşmayı (ve kutuplaşmayı körükleyen aktörleri) marjinalleştirerek toplumun çeperine iten ve anlamsızlaştıran siyasi hamleler olmak zorundadır. “Yeni Türkiye”nin inşasına tanıklık edecek olan önümüzdeki dönem, bu adımların ne şekilde somutlaştırılacağına sınavının verileceği bir dönem olacaktır.

Sonuç itibarıyla, “yeni Türkiye” ulusal çapta toplumdaki farklılıkları koruyan ama aynı zamanda da ortak etik-siyasi ilkeler etrafında bir toplumsal birliktelik inşasının gerçekleştirilmesine tanıklık edecektir. Bu en temelde ülkenin eski Türkiye’ye has kapalı politik “cemaatlere” bölünmüş toplumsal yapısının sonlanması ve toplumun ortak etik-siyasi ilkeler zemininde gerçek anlamıyla bir toplum olmaya doğru evrilmesi demektir. Bu toplumsallık inşası AK Parti’nin demokrasi hedefinin ikinci (ilki vesayetin geriletildiği) ve ileri bir ayağını oluşturmaktadır. Yeni bir toplumsallık hedefi olarak zikredilen “yeni Türkiye”, en nihayetinde somutlaşarak yeni bir anayasa ve çok daha sağlam kurumsal bir yapılanma ile taçlandırılmayı beklemektedir.

Post-Vestfalyan Siyasi Birim

İkinci olarak, post-Vestfalyan bir siyasi birimin inşasında önemli adımlar atıldı. Eski Türkiye’nin dış politikası, seküler-milliyetçi bir kimlik zemininde Vestfalyan bir siyasi birimin yeniden üretilmesi amacı tarafından belirleniyordu. Bu siyasetin iki boyutu vardı. Öncelikle, bölgeyle ilişkiler devletlerarası ilişkiler düzlemi ile sınırlandırılıyordu. Bu, imparatorluğun çöküşünün ardından bölgede siyasi mekânın çoğul ve dışlayıcı egemen

alanlara parçalanarak düzenlenmesine katkı sunmaktaydı. Böylece devletlerarası ilişkileri aşan bölgeyi kuşatan ortak tarihi tecrübenin yaratmış olduğu toplumsallık ve medeniyet birikimi yok sayılıyordu. Bu durum, pratikte bölge ile toplum düzeyinde ekonomik ve kültürel ilişkilerin sınırlandırılması ve kontrollü bir seviyede tutulması demekti. Aynı zamanda, bölge halklarına yönelik dışlayıcı ve ötekileştirici bir kültürel politikanın takip edilmesine de sebebiyet veriyordu.³⁴

İkinci olarak, devletlerarası ilişkiler düzeyinde ülkenin yönü tamamıyla Batı’ya çevrilerek bölgeden soyutlanması ve bölgeye yabancılaşma öngörülüyordu. Dış politika pratiklerinin milli kimliği yeniden üreten boyutu hesaba katıldığında, milli çıkarlar ve güvenlik politikaları bölgeye mesafe alan ve uzaklaşan bir seyir izliyordu. Bu eğilim pratikte bölge siyasetine müdahil olmama ya da çok zor da kalınca yaşanan çatışmalarda tarafsız davranma şeklinde tezahür ediyordu.

Eski Türkiye’nin Vestfalyan ulus-devleti yeniden üreten bu politikaları karşısında AK Parti iktidarı “komşularla sıfır sorun” politikasını devreye soktu. Bu politika, eski Türkiye’nin silmeye çalıştığı devletlerarası ilişkilerin ötesine geçen ve bölgeyi kuşatan bir toplumsallığın ve medeniyet birikiminin yeniden gün yüzüne çıkarılmasına yönelik devasa bir adımdı. Bununla, bölge düzeyindeki toplumsallığı yeniden canlandırmaya çalışarak, toplumları birbirine yabancılaştıran devletlerarası ilişkilerin merkezi konumunu sarsmak hedeflenmekteydi. Buna uygun olarak ortak tarih ve mekân vurgusu yapan siyasi söylemlere vizelerin kaldırılması, devlet-dışı aktörlerin ekonomik ve kültürel faaliyetlerinin desteklenmesi ve karşılıklı ticaretin ve insan akışkanlığının artırılması gibi pratik politikalar eşlik etti.

Devletlerarası düzlemde de bölgeye yönelik ilgide önemli bir artış gözlemlendi. Muha-

34. Ali Aslan, *The Westphalian Moment in Turkey: From Civilization to State* (yayın aşamasında).

fazakâr-demokrat kimliğin şekillendirdiği dış politika, bölgeye müdahil olma, bölgedeki anlaşmazlıklarda taraf olma ve bölge halkları ile ortak hareket etmek şeklinde gerçekleşti. Ancak bu ilişkiler ulus-devleti yeniden üreten konvansiyonel devletlerarası ilişkiler modundan farklı olarak, modern egemenlik fikri ile zaman zaman çatışan bir şekilde yürütülmekteydi. Örneğin, bölge ülkeleriyle ortak bakanlar toplantısı düzenlemek buna güzel bir örnek teşkil etmektedir. Özetle, Erdoğan liderliğinde AK Parti iktidarı “yeni Türkiye”nin inşasında önemli bir yer teşkil eden yeni bir siyasi biriminin ortaya konması adına, hem devletlerarası hem de toplumlararası düzlemde ilişkileri etkinleştirerek ve yeniden düzenleyerek ulus-devlet sınırlarını esnetmeye ve anlamsızlaştırmaya çalıştı.

“Yeni Türkiye”nin bu reformist dış politikası Arap Baharı sürecinde zirve noktasına ulaştı. İktidarlarını büyük oranda ulus-devlet yapılarına borçlu olan bölgenin statükocu ve otoriter rejimlerine karşı demokratik halk hareketleri açıkça desteklendi. Her ne kadar bu reformist çıkış büyük oranda geri püskürtülmüş olsa da, bölgede ulus-devlet yapıları kalıcı hasar aldı. Libya, Yemen, Suriye, Irak gibi Avrupalı sömürgeci devletlerin toplumsal ve coğrafi gerçekleri dikkate almaksızın kurguladığı devletler parçalanma sürecine girdiler. Bölgede oluşan otorite boşluğunda Irak-Şam İslam Devleti (İŞİD) gibi siyaseten tuhaf oluşumlar ortaya çıktı. Fakat son tahlilde bölgeyi saran mevcut belirsizlik ve kurumsal yıkımlar Türkiye için bir yandan ciddi güvenlik sorunları yaratmakta iken, bir taraftan da post-Vestfalyan bir siyasi yapılanma için fırsat sunmaktadır.

Yine de AK Parti’nin izlediği reformist dış politika önemli meydan okumalarla karşı karşıyadır. Erdoğan liderliğinde “yeni Türkiye” bölgesel düzlemde bir dizi meydan okuma ile yüzleşmek zorunda kalacaktır. Bu meydan okumalardan ilki normatif bir nitelik taşımaktadır. Arap Baharı sürecinin başlarında Türkiye’nin

post-Vestfalyan bölgesel düzen arayışı, modern ulus-devlet egemenliğine yönelik eleştirel bir tavır sergilemesi nedeniyle “yeni-Osmanlıcı emperyal” bir politika olarak etiketlenerek etkisizleştirilmeye çalışıldı. İlerleyen süreçte ise, AK Parti iktidarının reformist dış politikasının “mezhepçi” ve “pan-İslamist” motivasyonla oluşturulduğuna yönelik eleştiriler ve söylemsel stratejiler devreye sokuldu. Her ne kadar AK Parti’nin reformist dış politikasını tanımlamaktan uzak olsalar da bu eleştiriler, Vestfalyan egemen-devlet düzeninin bölgede hâlâ hegemonik söylem ve norm olması sayesinde yapılabilmektedir. Bölgesinde normatif bir dönüşüm hedefleyen “yeni Türkiye”nin önümüzdeki dönemde, hem bu ideolojik-normatif eleştirilere hem de bölgede toplumsallığı ve demokrasiyi sekteye uğratan normun bizzat kendisine karşı daha etkin söylemler ve pratik politikalar üretmesi gerekmektedir.

Erdoğan liderliğinde AK Parti iktidarı “yeni Türkiye”nin inşasında önemli bir yer teşkil eden yeni bir siyasi biriminin ortaya konması adına, hem devletlerarası hem de toplumlararası düzlemde ilişkileri etkinleştirerek ve yeniden düzenleyerek ulus-devlet sınırlarını esnetmeye ve anlamsızlaştırmaya çalıştı.

Pratik olarak ise, “yeni Türkiye” Arap Baharı sürecinde rüzgârın tersine dönmesiyle reformist dalganın sekteye uğramış olmasının yarattığı problemlerle yüzleşmek zorunda kalacaktır. Bu kapsamda Türkiye bir yandan bölgede reformist ruhu canlı tutabilmek için zarar gören yumuşak gücünü tamir edecek ve yeniden yukarı çekecek adımlar atmak zorunda kalacaktır. Bu bağlamda, bölge halklarıyla olan iletişimin sürdürülmesi ve

halklara yönelik maddi-manevi desteğin devam ettirilmesi elzemdir. Aynı şekilde, “yeni Türkiye”nin dış politika idealleriyle örtüşecek şekilde ülkenin materyal kapasitesi artırılmalı ve kurumsal altyapısı revize edilmelidir. Eski Türkiye’de savunma ve statükoyu koruma odaklı dış politika araçları ve kurumlarının –ordu, dış işleri ve istihbarat teşkilatı– aktif ve reformist dış politika hedefine uygun bir şekilde acilen ve radikal bir şekilde yeniden yapılandırılması gerekmektedir.

AK Parti, Batı medeniyetinin evrenselliğine göre şekillenmiş mevcut uluslararası sistemin demokratik-çoğulcu bir şekilde yeniden düzenlenmesi çağrısı yapmaktadır.

Post-Western Uluslararası Düzen

Son olarak, Erdoğan liderliğinde AK Parti iktidarı post-Western bir uluslararası düzen arayışı içerisinde oldu. Eski Türkiye seküler-milliyetçi kimlik gereğince kendisini Batılı bir devlet olarak kurgulamaktaydı. Bu, modern Batı medeniyetinin evrenselliğinin kabul edilmesi ve Türkiye’nin bu evrensel medeniyete dâhil olmasının sağlanması demektir. Dış politikada da ülke çıkarları Batı’nın çıkarları gözetilerek ve aynı paralelde oluşturuluyordu. Türkiye Batı medeniyetinin evrenselliğinin yeniden üretilmesine aktif katkıda bulunuyordu. Bu eğilim, Batı-dışı toplumların siyaseten yok sayılarak ve dışlanarak uluslararası toplumun tekçi, eşitsiz ve anti-demokratik bir şekilde organize olmasına destek çıkmak demektir.

“Yeni Türkiye” ise, gelinen küresel dünyada modern Batı medeniyetinin evrenselliğini reddetmektedir. Medeniyetlerin çoğul olduğu fikrini benimsemektedir. Dolayısıyla, Batı-medeniyetinin evrenselliğine göre şekillenmiş mevcut uluslararası düzen ve kurumların, medeniyetlerin

çoğulluğunu hesaba katılarak demokratik-çoğulcu bir şekilde yeniden düzenlenmesi çağrısı yapmaktadır. Bu çağrının en fazla somutlaştığı nokta, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin yapısında reform yapılması ve bu reformun medeniyetlerin çoğulluğunun ve adil bir şekilde temsil edilmesinin hesaba katılarak yapılmasıdır.

Aynı zamanda, bu dönemde Türkiye’nin hem Batı hem de İslam medeniyetine ait olduğuna vurgu yapılarak, Türkiye “merkez ülke” olarak konumlandırıldı. Merkez ülke kavramsallaştırmasıyla bu iki medeniyet havzası arasında bir “köprü” rolü oynayarak iletişimin sağlanması ve ilişkilerin düzenlenmesi gibi edilgen bir öznel durum hedeflenmemekteydi. Merkez ülke stratejisi ülkenin medeniyet zenginliğini uluslararası alanda aktif ve oyun kurucu bir siyasi aktör olmak için devreye sokması demektir. Buna paralel olarak, Türkiye’nin milli çıkarlarını belirleme noktasında bağımsız bir devlet olduğuna vurgu yapıldı. Böylece, merkez ülke olarak konumlandırılan “yeni Türkiye”, demokratik-çoğulcu bir uluslararası düzenin inşasında aktif ve otonom bir özne olarak yer alma iddiası taşıdı.

Ancak uluslararası toplumun hegemonik gücü olan Batı dünyası bu demokratikleşme talebini kabullenme konusunda pek gönüllü olmadı. Uluslararası sistemde Soğuk Savaş’ın sona ermesinin yarattığı anlam ve otorite boşluğu, Batılı güçler tarafından yeni bir antagonizmanın ortaya konması ile kapatılmaya çalışıldı. Düşünce olarak 1990’lara uzanan ve 11 Eylül 2001 sonrasında ise pratiğe dökülen Batı-dışı medeniyetlerin güvenleştirilmesi siyaseti (“medeniyetler çatışması”) yürütüldü. Bu medeniyet-temelli ve post-kolonyal jeopolitik anlayışın yarattığı yıkımdan en fazla payı alan İslam dünyası oldu. Ortadoğu bölgesi işgale uğradı ve bölgenin parçalı yapısının devam ettirilmesine yönelik bir strateji takip edildi. Arap Baharı sürecinin durdurulması ve statükocu güçlerin yeniden mevzi kazanması için verilen açık ve dolaylı askeri ve siyasi destek bu eğilimi gözler önüne sermektedir.

Aynı şekilde, İslam dünyasındaki demokrasi arayışları “liberal vesayet” ile mücadele etmek zorunda kaldı. İslam dünyasında seküler-otoriter rejimlerin sarsılması karşısında mevzi kazanan İslami hareketlerin demokrasi arayışlarının bu şekilde önü alınmaya çalışılmaktadır. Bu kapsamda, demokrasinin belli bir sosyal bağlama ait etik-siyasi ilkeler üzerinden bir toplumsallık temelinde mümkün olduğu gerçeği dikkate alınmamakta ve reddedilmektedir. Bunun yerine Batılı toplumlara özgü etik-siyasi değerler (liberal-demokrasi) evrensel addedilerek, diğer toplumların toplumsallığının kurucu unsurları olmaları gerektiği fikri işlenmektedir. Böylece İslami ve yerel değerler üzerinden siyaset yapan siyasi aktörler siyaseten marjinalleştirilmeye ve boğulmaya çalışılmaktadır. Arap Baharı sürecinde ivme kazanan, özellikle Batılı uluslararası medya ve kamuoyunda Erdoğan’a yöneltilen “diktatör” suçlamalarının küresel siyasi bağlamı tam da, AK Parti iktidarının “yeni Türkiye” iddiasıyla yerel değerlere vurgu yapan muhafazakâr-demokratik bir projeden hareketle siyaset yapmasıdır. Batı’dan bağımsız ve otonom öznellik arayışı, medeniyetler arası ilişkiler bağlamında eşitlik ve küresel çapta ortak bir toplumsal zemin inşa etme hedefini yansıtmaktadır. Ancak hegemonik Batılı güçler tarafından Batı-dışı medeniyetler eşit kabul edilmemekte ve itiraz ettiklerinde de “canavarlaştırılmak” kaydıyla etkisizleştirilmeye çalışılmaktadırlar.

Özetle, “yeni Türkiye”nin önemli sacayaklarından bir tanesi olan çoğulcu-demokratik bir uluslararası düzen arayışı, post-kolonyal siyaset ve liberal vesayet ile boğulmaya çalışılmaktadır. Erdoğan liderliğinde AK Parti iktidarının önümüzdeki dönemde en büyük siyasi mücadelesi, ulusal düzlemde de muhalefette yankı bulan küresel liberal vesayete karşı vereceği mücadeledir. Gezi olayları ve “paralel yapının” 17-25 Aralık darbe girişimleri post-kolonyal siyasetin ve liberal vesayetlin söylemden pratiğe döküldüğü somut olaylar olarak karşımızda durmaktadırlar. Bu noktada “yeni Türkiye”nin

inşası bu meydan okumalara karşı pratik-siyasi ve söylem bazında verilecek mücadelelerin başarısına bağlıdır. Başka bir ifadeyle, Türkiye’nin demokratik-çoğulcu uluslararası düzen arayışını somutlaştırabilmesi için, gerekli materyal-kurumsal kapasiteye ve güçlü bir söyleme sahip olma mücadelesi ile karşı karşıyadır.

SONUÇ

Erdoğan, 1990’larda yapısal sarsıntıların damgasını vurduğu bir siyasi ortamda bir aktör olarak ortaya çıktı. 2000’lerin başından itibaren yapıların daha da çözülmesiyle Erdoğan ve liderliğini yaptığı muhafazakâr-demokrat siyasi kadrolar yükselişe geçti. Bu dönemde ilk olarak, demokratik reformlarla birlikte vesayet rejiminin kalıntılarının dağıtılması gerçekleşti. Bunu daha sonra, yeni yapıların inşası süreci takip etti. 2009’dan itibaren Erdoğan liderliğinde, bir yandan toplumda kronikleşmiş sorunlara neşter vurulurken, diğer taraftan da yeni bir millet inşasına girişildi. Bu “cüretkâr” adımlara, vesayet önemli bir direnç gösterdi. Önce Gezi Parkı olayları, daha sonra ise 17–25 Aralık darbe girişimi yaşandı. Ancak Erdoğan ve ekibi bu meydan okumaları ustaca savuşturdu.

Erdoğan’ın siyasetteki başarısının bir ayağı belediyecilikte elde ettiği başarılar ve bu alanda Türkiye’de yapmış olduğu yeniliklerdir. Özellikle bu dönemde, toplumun siyasette atıl olan kesimlerini, mesela kadınlar gibi, siyasi mekanizmanın içerisine çekerek, seçmenlerle birebir ilişkileri merkeze alarak ve orta-alt sınıftan toplumsal kesimlere ulaşmayı başararak yerel siyasette bir devrim yaratmıştı. Aynı zamanda, ulusal düzeyde asker-sivil ilişkilerinin normal seyrine oturtulması, Kürt meselesinin güvenlik dilinden kurtarılması ve demokratikleşmenin bir istisna olmaktan çıkarılmasını sağlayarak Türkiye siyasetinin restorasyonunu gerçekleştirmesinde Erdoğan’ın liderliğinin çok büyük bir rolü vardır. Bu başarılar ve ortaya çıkan mo-

del Türkiye'nin bölgesine yönelik dönüştürücü bir etki yapmasına da neden olmuştur. Aynı şekilde, Erdoğan'ın uluslararası alanda marjinalize edilmiş Müslüman toplumların sorunlarının gündeme taşınması ve uluslararası toplumu daha çoğulcu-demokratik bir yapıya zorlama mücadeleleri de gözlerden kaçırılmamalıdır.

Erdoğan'ın Türkiye siyasetinin restorasyonunu gerçekleştirme hedefi cumhurbaşkanlığına aday olmasıyla sonuçlandı. Türkiye siyaseti sisteminin en kritik makamı olan cumhurbaşkanlığının da bu dönüşüm projesinin tam anlamıyla gerçekleşebilmesi için dönüştürülmesi gerekmektedir. Bu sebeple, Erdoğan'ın cumhurbaşkanlığı adaylığına Kemalist muhalefet sert bir şekilde karşı çıktı. Erdoğan'ın "tarafsız" olmayacağı, Türkiye'yi "otoriterliğe" sürükleyeceği argümanlarını devreye soktu. Bunun karşısında Erdoğan, "yeni Türkiye" söylemiyle ve devlet-millet buluşmasının sağlanacağı iddiasıyla cumhurbaşkanlığına adaylığını koydu. 2002'den itibaren değişim iradesine olan halk desteği, cumhurbaşkanlığı seçiminde de tekrar etti ve Erdoğan Türkiye'nin 12. Cumhurbaşkanı olarak Çankaya Köşkü'ne çıktı.

Erdoğan Türkiye siyasetinde gözlemlenen farklı cumhurbaşkanlığı tipolojilerinden "kurucu" cumhurbaşkanlığı özelliği göstermektedir. Kurucu cumhurbaşkanını niteleyen en temel özellik, vesayet ile mücadelenin sona ermesiyle ortaya çıkan siyasi boşluğun yeni bir kurumsallaşma ile doldurulması, "yeni Türkiye"nin inşa edilmesidir. "Yeni Türkiye", Türkiye'nin küreselleşme çağında dünyada yeni bir öznellik arayışını yansıtmaktadır. "Yeni Türkiye" birbiriyle ilişkili

üç boyuta sahiptir. İlk boyut, kapsayıcı ve farklılıklara saygılı post-Kemalist bir milletin inşa edilmesidir. İkincisi, muhafazakâr-demokrat millet ile uyumlu, ulus-devletin sınırlarını zorlayan post-Vestfalyan bir siyasi birim arayışı etrafında bölgesel dönüşümün gerçekleştirilmesidir. Son olarak, küresel düzlemde farklı medeniyetleri tanıyan ve yaşam şansı veren demokrat-çoğulcu bir uluslararası toplumun yaratılmasıdır.

"Yeni Türkiye" arayışı Erdoğan liderliğinde AK Parti'nin en başından itibaren ortaya koymaya çalıştığı bir siyasi projedir. Gelinek noktayı farklı kılan, vesayet ile mücadelenin sona ermesi ve Erdoğan'ın cumhurbaşkanlığına seçilmesi ile bu projenin somut bir şekilde ve ileri bir boyutta hayata geçirilmesidir. Ancak bu kuruluş sürecinde her üç boyutta da önemli meydan okumaların yaşanacağı şüphesizdir. Ulusal boyutta Kürt sorununun çözüme kavuşturulması, kültürel-toplumsal değişimin yaratacağı baskılar ve içe kapanan ve uluslararası manipülasyonlara açık hale gelen seküler-milliyetçi ve sol-liberal toplumsal grupların mukavemeti ön plana çıkmaktadır. Bölgesel düzlemde ise, Vestfalyan ulus-devletin halen hegemonek söylem ve norm olması ve Türkiye'nin dış politika ideallerini karşılayacak askeri, diplomatik ve istihbarati araçlardan yoksun olmasıdır. Küresel boyutta ise, Türkiye'nin demokratik-çoğulcu uluslararası toplum arayışının Batılı hegemonek güçler tarafından post-kolonyal politikalar ve Batı-dışı dünyaya kendi toplumsallığını dayatan liberal vesayet tarafından boğulmaya çalışılmasıdır. "Yeni Türkiye"nin kaderi bu meydan okumalara ne ölçüde karşılık vereceğine bağlıdır.

1 990'lı yıllar Batı-merkezli dünyanın çöküşü, modern liberal siyasetin krizi ve 1945 sonrası dönemin siyasetine rengini veren kapitalizm-komünizm çatışmasının sona ermesini kapsayan büyük kırılmalara sebep oldu. Modern Türkiye'ye zemin teşkil eden bu yapılardaki sarsıntılar, ülkenin yapısal sorunlarıyla da birleşerek Türkiye siyaset alanında derin bir krize neden oldu. Bu çapta yapısal kırılmaların yaşandığı geçiş dönemleri, reformist siyasi aktörlerin doğuşuna uygun bir zemin hazırladı.

Recep Tayyip Erdoğan bu siyasi ortamda reformist bir siyasi aktör olarak ortaya çıktı ve zaman içerisinde gerçekleştirdiği atılımlarla Türkiye siyasi tarihinin en önemli aktörlerinden birisi haline geldi. Erdoğan'ı bu kadar önemli kılan husus, büyük bir siyasi krizle karşı karşıya kalan Türkiye siyasetinin restorasyonunu gerçekleştirmiş olmasıdır. Bu durum, Türkiye'de Erdoğan'ın siyasi fonksiyonunun tam olarak "düzen kurucu" bir rol oynamak olduğunu göstermektedir.

Erdoğan'ın liderlik ettiği restorasyon süreci bir taraftan geçmişi temsil eden vesayet ile mücadele, diğer taraftan da yeni yapıların inşa edilmesi şeklinde cereyan etti. Bu mücadele sonucunda Erdoğan, çevreyi merkeze taşıyarak devlet-millet buluşmasını gerçekleştirdi, ülkenin siyasi sisteminin demokratikleşmesini sağladı. Aynı şekilde, ekonomi alanındaki atılımlar neticesinde ülkenin ekonomik kalkınmasını hayata geçirdi. Uluslararası alanda da Türkiye'yi aktif bir ülkeye dönüştürerek merkezi bir konuma taşıdı.

Erdoğan'ın "kurucu" cumhurbaşkanlığı, yeni yapıların inşasının daha da ileri bir boyuta taşınacağı bir dönem olacaktır. "Yeni Türkiye" olarak adlandırılan bu projenin merkezinde bağımsızlık, demokrasi ve kalkınma hedefleri bulunmaktadır. Bu hedefler, yerel değerler temelinde kapsayıcı bir milletin inşa edilmesidir. Bu milleti taşıyabilecek yeni bir siyasi birimin ortaya konması ve bu iki hedefin yansımaları olan demokratik-çoğulcu bir uluslararası toplumun yaratılması ile ete kemiğe bürünecektir.

ANKARA • İSTANBUL • WASHINGTON D.C. • KAHİRE

www.setav.org